

Mgr. Jozef Čery

Kronika oslobodenia Trenčína

Toto je dielo v ele formáte pdf dostupné od mája 2015
na aktuálnej adrese internetovej stránky TRENČAN – Trenčanom o Trenčíne
s láskavým dovolením autora (29.4.2015)

Podľa osobnej informácie p. Mgr. J. Čeryho, jeho dielo čerpá z:
JUDr. Gerhard Šebák:

Náčrt dejín Trenčína pri udalostiach bezprostredne pred oslobodením mesta, počas oslobodzovania a krátko
po oslobodení v roku 1945.

Rukopis strojom písaný, formát A4. 270 číslovaných strán vč. obrazovej prílohy (najmä fotografie). Rok 1960.
Podľa zprávy uverejnenej v denníku Smena dňa 21.12.1960, Dr. Šebák svoje dielo dodvzdal mestu Trenčín.

Podakovanie za extrakciu a inšpiráciu patrí pánovi Mgr. Jurajovi B. (nechce byť menovaný).

Bbc, KST, 04/2015

Kronika oslobodenia Trenčína (1.)

Ústup Nemcov

Obklúčenie 6. nemeckej armády vedenej poľným maršalom Paulusom vo februári 1943 v bojoch o Stalingrad a jej veľká porážka Sovietskou armádou donútila nemecké vojská ku generálnemu ústupu. A tak potom i ďalšie porážky nemeckej armády na východnom fronte zmenili nacistické heslo „Drang nach Osten“ (Tlak na východ) na „Flucht nach Westen“ (Útek na západ).

Ústup nemeckého vojska začiatkom roka 1945 sa prejavil aj v Trenčíne, keď mestom prechádzalo čoraz viac nemeckých jednotiek železnicou alebo po vlastnej osi. Pokyny k ďalšiemu pohybu dostávali od vojenského veliteľstva „Frontleitstelle“, umiestneného v budove Trenčianskeho múzea. V polovici januára 1945 sa postupne dočasne presídlilo veliteľstvo 29. nemeckej armády generála von Schrödera, ktorá ustupovala z východu na Považie. Okrem toho miestne nemecké veliteľstvo „Ortskommando“ v Trenčíne, so sídlom v bývalej židovskej škole, umiestnilo nemecké poľné a rezervné nemocnice s veľkým množstvom ranených a chorých nemeckých vojakov, ako aj vojenské útvary na trenčianskych školách.

Najväčšia z nemeckých nemocníc bola umiestnená v budove Piaristického gymnázia, čo vzbudzovalo veľké obavy miestneho obyvateľstva, pretože v jeho tesnej blízkosti parkovalo veľké množstvo vojenských vozidiel. Časté nálety amerických lietadiel vyvolávali hrozbu bombardovania historickej časti mesta. Trenčania sa obávali aj rozšírenia nákazy, pretože do tejto nemocnice Nemci umiestnili infekčné oddelenie.

Povinné zákopové práce

Stupňujúca nervozita, najmä nemeckých veliteľov prezrádzala, že sa blíži neslávny koniec nemeckého ťaženia na východ, čo bolo v rozpore so všeobec-

ne vyhlasovanou nemeckou propagandou a pridruženou propagandou Slovenského štátu. Nemecké vojenské veliteľstvo všetkými dostupnými prostriedkami, i s pomocou slovenských úradov, nútilo Trenčanov, aby aj v najtuhšej zime pracovali pod dozorom vojenských hliadok na zákopových prácach na svahoch Breziny v rôznych smeroch, v okolí Biskupíc, v severovýchodnej časti trenčianskeho chotára smerom k obci Kubra, no aj na vzdialenejších miestach ako boli vršky nad obcami Istebník a Orechové.

JUDr. Gerhard Šebák

Mimoriadnu pozornosť venovali Nemci opevňovacím prácam na pravej strane Váhu, kde budovali protitankové steny na rovine i v kopcoch a 150 metrové betónové hrádze vysoké 1,5 metra. Na poliach a pri cestách zakopávali veľké betónové gule pre strelcov, osádzali veľké betónové kvádre, vykopávali zákopy pre strelcov, veľké jamy pre mínomety a protigranátové jamy, aby mali túto časť mesta pripravenú na ústup pod tlakom sovietskych vojsk.

Zákopové práce vykonávalo obyvateľstvo bez ohľadu na vek a pohlavie povinne na základe príkazu Okresného úradu v Trenčíne. Viedla sa presná evidencia občanov o plnení, či neplnení si tejto povinnosti. Tých, ktorí sa týchto prác z akéhokoľvek dôvodu nezúčastnili, čakali ne-

prijemné vyšetrovania. Jediné zaplatené lekárske svedectvo mohlo oslobodiť občana aj vyššieho veku od tejto práce. Kopať chodili aj továrenské brigády a slovenskí vojaci z trenčianskej posádky, títo však bez zbraní.

Robota pre Nemcov za slovenské koruny

Účastníkov zákopových prác neodmeňovalo Nemecko, ale Slovenský štát, hoci činnosť sa vykonávala v prospech nemeckej vojenskej mašinerie. Muži dostávali na hodinu 7,50 korún, ženám patrilo 5 korún. Tesári

v drevených barakoch pri mestskom kúpalisku a organizovala práce pri čistení ulíc mesta.

V Trenčíne začínalo byť pritesno

Začiatkom roka 1945 začala byť v Trenčíne naozaj pritesno. Mesto sa stalo prechodným domovom pre mnohé úrady so zamestnancami z iných krajov Slovenska, ktoré ustupovali s nemeckým vojskom. V budove okresného úradu sídlila pobočka Slovenskej ústrednej štátnej bezpečnosti, v sokolovni Pohotovostný oddiel Hlinkovej gardy, nemecká bezpečnostná služba „Sicherheitsdienst“ sídlila v učiteľskom internáte pri meste, v dnešnej budove internátu Strednej zdravotníckej školy na Piaristickej ulici sa usadilo Gestapo a nemecké poľné žandárstvo „Feldgendarmerie“ aj s miestnym nemeckým veliteľstvom „Ortskommando“ sídlilo v budove bývalej židovskej školy pri synagóge. Maďarské szállasovské poľné žandárstvo a Slovenská štátna polícia mali v Trenčíne tiež svoje zastúpenie.

Sústredenie veľkého počtu jazykovo odlišných bezpečnostných orgánov v meste malo za cieľ zaistiť bezpečnosť pre ustupujúcich Nemcov a ich kolaborantov proti aktivite partizánov a postupujúcej Sovietskej armáde. Preto Trenčanov všetky bezpečnostné orgány prísne pozorovali a hodnotili. Miestni mali často strach o holý život.

V Trenčíne sa načas usadilo aj veľa dobrovoľných a nedobrovoľných evakuantov z východných častí Slovenska. Do mesta sa uchýlili tiež početné maďarské rodiny, ktorých sa ujala maďarská politická strana „Magyar part“ so sídlom na dnešnom Mierovom námestí č. 16. Najväčšiu pozornosť však vzbudzovali najrozličnejší vysokí cirkevní hodnostári. Jednak svojím oblečením a jednak s ich titulovaným oslovovaním „Exelencia“.

Spracoval: Jozef Čery

a iní odborní pracovníci boli odmeňovaní dvojnásobne.

Organizáciu prác Trenčania často kritizovali. Stále otvorenejšia a hlasnejšia kritika však len zintenzívnila činnosť bezpečnostných orgánov nemeckého vojska Sicherheitsdienstu a Gestapa. Pomocou konfidentov hľadali nepohodlných občanov a po udaní ich väznili v trenčianskej väznici. Vo väznici neboli len Trenčania, ale aj ľudia susedných okresov, z Bánoviec nad Bebravou a Prievidze. V kronike sa uvádza, že v januári 1945 bolo v Trenčíne väznených viac ako 50 žien z Dolných Vesteníc, podozrivých z podpory partizánom.

Väzni boli zaradení do pracovných táborov. Vtedajšia správa mesta Trenčín sa im snažila pomáhať rôznymi spôsobmi. Zabezpečovala im stravu, ubytovanie

Kronika oslobodenia Trenčína (2.)

HROMADNÉ ZATÝKANIE

Otvorené vystupovanie partizánov so zbraňou v ruke v blízkom okolí Trenčína dráždilo nemecké bezpečnostné orgány a odveta nenechala na seba dlho čakať. Veľký rozruch spôsobilo gestapo hromadným zatýkaním koncom januára a začiatkom februára 1945. Zatknutých obvinili zo spolupráce s partizánmi, z podporovania rodín, ktorých členovia boli z politických príčin väznení, ako aj z účasti v tajných spolkoch namierených proti režimu.

Medzi zatknutými boli napríklad ilegálny pracovník **Rudolf Michalec**, pravotár **dr. Jozef Csilagi**, politický referent Okresného úradu v Trenčíne **dr. Jozef Jakubócy**, správca skladu piva **Michal Michaeli**, mestský tajomník HSLS **dr. Karol Darvaš**, železničný skladník **Vojtech Janovský**, vedúci Rolníckeho skladištného družstva **Ján Kovarčík**, učiteľ **Vojtech Bohuš** a generálny riaditeľ firmy Thibergien **Štefan Spiler**.

VÄZENSKÝ TRANSPORT

Čo sa dialo s väznenými občanmi v objekte Sicherheitsdienstu by mohli najlepšie vypovedať jeho nemé múry. Tých, ktorým nič nedokázali, prepustili, ako napríklad pravotára J. Csilagiho. Pre časť tých, ktorí zostali vo väznici, bol nezabudnuteľný 15. marec 1945, keď Nemci 110 väznených vyvolali menom, zaradili do štvorstupov a pod silnou vojenskou eskortou vyviedli zadnými ulicami mesta na železničnú stanicu. V každom z dvoch prístavených nákladných vagónov umiestnili 55 osôb a potom pripojili k osobnému vlaku idúcemu do Bratislavy.

Väzenský transport však pokračoval do Rakúska. Pred Viedňou bol ponechaný napospas leteckému bombardovaniu, ktorému akoby zázrakom unikol. No neunikol konečnej stanici, koncentračnému tábo-

Koncom februára 1945 sa uskutočnili predčasné skúšky dospelosti, maturity, na Gymnázium L. Štúra. V riadnom termíne by ich študenti asi nemali kde robiť, lebo v takomto stave bola budova gymnázia v apríli.

ru Mathausen v Rakúsku, kde väzni pracovali na odstraňovaní rumoviska zbombardovanej železničnej stanice a na ťažkých prácach v miestnych kameňolomoch. V tomto transporte boli Trenčania V. Janovský, R. Michalec, J. Jakubócy, K. Darvaš, Ing. Šlahor a kapitán Koška.

Tí, ktorí neprešli peknom koncentračného tábore Mathausen ako napríklad Trenčania Ján Kovarčík a **Gejza Ráhl**, zostali v domácom pekle každodenného vyšetovania a trýznenia trenčianskeho Sicherheitsdienstu a nakoniec popravení gestapom na Brezine.

ZMENY VO VEDENÍ MESTA

Pod čoraz viac pod väčším tlakom bezpečnostných zložiek ustupujúcich Nemcov a kolaborantov bolo vedenie mesta. Preto sa niet čudovať, že 15. februára 1945 sa zmenilo jeho vedenie, keď dovtedajší mešťanosta, verejný notár **dr. Ján Zaťko** rezignoval a funkciu mešťanostu prebral miestny obchodník **Štefan Markovič**. Slovenská vláda J. Zaťka súčasne pozbavila funkcie verejného notára, pretože svoju funkciu vo vedení mesta opustil v kritických chvíľach a na jeho miesto

vymenovala **dr. Mateja Huťku**. Na funkciu uväzneného tajomníka mesta K. Darvaša bol 15. marca 1945 ustanovený advokátsky osnovník **dr. Belo Pásztor**.

Koncom februára 1945 sa uskutočnili predčasné skúšky dospelosti na Gymnázium L. Štúra. Na Piaristickom gymnázium a dievčenskom gymnázium sa nematurovalo, pretože tieto školy nemali ôsme triedy.

LETECKÉ POPLACHY

Počas celého februára 1945, dňom i nocou Trenčnom prechádzali po sústavných porážkach v bojových líniah unavené a zamazané zvyšky maďarskej armády. V Trenčíne sa pre nich miesto na oddych nenašlo, pretože mesto bolo preplnené nemeckými veliteľstvami a poľnými vojskami. Miesto na zotavenie našli v blízkom Orechovom. Kone mali vo veľmi biednom stave. Vojaci svoje zásoby krmiva pre kone ako napríklad kukuricu pod rukou predávali domácomu obyvateľstvu. Ich činnosť kryli dôstojníci.

Vo februári 1945 sa zintenzívnil počet vyhlásených leteckých poplachov. Túto činnosť zabezpečovala miestna

výstražná rozhlasová stanica pod názvom „ZORA“, nenápadne umiestnená v refektári kostola piaristov. Verejnosť bola poplachmi úplne nervovo vyčerpaná.

ŠEDIVEJÚCI ARIZÁTORI

V druhej polovici marca bola evakuovaná nemecká vojenská pošta s početným personálom. Pri prechodnom pobyte v Trenčíne od januára 1945 sídlila v budove krajského súdu na Námestí sv. Anny, bola často terčom sabotáží neznámych osôb, ničiacich telefonné spojenia s nemeckými jednotkami.

Koncom marca nastalo v Trenčíne neobvyčajne rušno. Nemci hnali mestom veľké čriedy rekvirovaného dobytku a súčasne evakovali svoje veliteľstvá a nemocnice. Na evakuácii sa podieľali aj slovenskí politickí exponenti a kolaboranti, ktorí so sebou brali cenné veci. Nejednen z arizátorov šedivel z toho, že k jeho menu viazaný majetok, získaný pri arizácii a zaznamenaný v príslušnej evidencii, by sa mohol po prechode frontu obrátiť proti nemu. Preto v mnohých prípadoch volili útek na západ.

Spracoval:
Jozef Čery

Kronika oslobodenia Trenčína (3.)

Granát zničil budovu dominikánov.

VEREJNÉ ÚRADY PARALYZOVANÉ

Činnosť štátnych a ostatných verejných úradov bola postupne tlmená a 6. apríla úplne paralyzovaná. Zamestnanci týchto úradov dostali trojmesačnú zálohu mzdy z nejakého fondu dopraveného zo Žiliny a potom sa odobrali na vidiek k svojim rodinám. Z väznice krajského súdu boli v popoludňajších hodinách prepustení všetci väzni a trestanci.

Zásobovací referent okresného úradu prikázal nazhromaždené zásoby cukru a múky dať do obchodov a umožniť tak obyvateľstvu zásobiť sa na najbližšiu neistú budúcnosť.

Veliteľ „Kamfkommandu“ (Bojového veliteľstva) zvolal 7. apríla do Istebníka všetkých veliteľov trenčianskych vojenských útvarov a prečítal im nemecký rozkaz odobrený vyšším slovenským vojenským rozkazom, na základe ktorého sa 2. peší pluk a ostatné slovenské vojenské útvary pod velením veliteľa trenčianskej divízie plukovníka Antona Adamicu musel presunúť do Nemšovej. Tam k evakuovanej vojenskej akadémii a vojenskej reálnej školy z Bratislavy malo pribudnúť ďalších 800 vojakov a dôstojníkov. No dosť z nich i napriek hrozbe zastrelením, dezertovalo.

G. ŠEBÁK ZÁSTUPCOM MEŠŤANOSTU

Večer zvolal mešťanosta Štefan Markovič členov mestského výboru a niektorých úradníkov na mimoriadnu schôdzu, na ktorej všetkým oznámil, mávajúc s nejakou listinou, že mesto opúšťa a odchádza za rodinou. Na záver svojho monológu povedal, že sa možno vráti, a preto z funkcie mešťanostu neabdikuje. Na naliehanie prítomných sa ujal vedenia úradu predseda Krajského súdu v Trenčíne JUDr. Gerhard Šebák. V prehlásení G. Šebák uviedol, že vedenie úradu preberá v nastávajúcich kritických chvíľach z lásky k rodnému mestu. Pri výkone funkcie mu pomáhali v dolnom meste Ján Barytus a za Váhom Ernest Tesár.

Predpoludním 8. apríla 1945 G. Šebáka ústne informoval veliteľ mestskej polície Štefan Liška o odkaze veliteľa „Kamfkommandu“ sídliaceho v Istebníku v Pečeňanskom dome. Podľa Liškových slov sa mestská a štátna polícia spolu so žandárstvom mala presunúť do Nemšovej a od 14. hodiny byť k dispozícii nemeckému veliteľovi.

G. Šebák zvolal veliteľov mestskej a štátnej polície a žandárstva a oznámil im, že rozkaz vydaný z nekompetent-

ného miesta je v rozpore s medzinárodným právom, a preto ho nesplní. Odpoveď veliteľovi „Kamfkommandu“ skoncipovali v nemčine, aby nenastala chyba pri tlmočení. Zdvorilostnou, ale pritom rozhodnou formou Nemcov upozornili, že rozkaz odporuje všeobecne známym zákonným ustanoveniam a úradným inštrukciám vydaných Slovenským štátom a je veľmi málo času na to, aby sa mohol vykonať v stanovenom termíne.

S VÝBUŠNINAMI PRED MESTSKÝM DOMOM

Odpoveď veliteľovi „Kamfkommandu“ odniesol poľný dozorca Štefan Kalaba vo veľmi napätom ovzduší, lebo Nemci zaujali pri mostoch bojové postavenie s gulometmi za drôtenými prekážkami a znemožňovali obyvateľom prechod na druhú stranu Váhu. Š. Kalaba sa k veliteľovi „Kamfkommandu“ ani nedostal. Ten odpoveď prijal telefonicky, ale naďalej trval na splnení evakuácie do stanoveného času.

Okolo 16. hodiny zastali pred mestským domom dve nemecké autá, z ktorých vystúpila skupina nemeckých dôstojníkov s vojakmi. Ich veliteľ, vyšší štábný dôstojník, sa pýtal na zástupcu mešťanostu. Keď G. Šebák prišiel pred mestský dom, predstavil sa veliteľovi. Ten sa na neho zostra oboril, že nesplnil rozkaz a nazval ho „laganom“. Súčasne vyhlásil, že bezpodmienečne trvá na splnení rozkazu, aby policajti a žandári do 20. hodiny odišli do Nemšovej. V prípade, že nebude rozkaz v termíne splnený, bude posúdený podľa nemeckého vojenského trestného práva.

Po tomto výstupe sa nemeckí dôstojníci ešte o niečom radili, pričom ukazovali na okolité budovy v centre mesta a na svoje autá, naložené výbušninami na demoláciu objektov. Asi len prítomnosť značného

počtu slovenských ozbrojených orgánov im prekazila vykonať skazonosné dielo. Nemeckú prítomnosť pred mestským domom ukončil veliteľ slovom „einpacken“ (zabaliť) a dôstojníci s vojakmi nasadli do dvoch áut a odišli smerom pod mestskú vežu.

Večer po predchádzajúcej príprave odpálili Nemci výbušniny na objektoch Ústrednej zbrojnice v Kubrici a úplne ju zničili. Horiace plamene a dym ohrozovali susednú továrňu Thiberghien a okolie.

K MESTU SA BLÍŽIL FRONT

V noci z 8. na 9. apríla začalo byť v Trenčíne postupne veľmi „teplo“, pretože sa k mestu približoval front. Občania v centre mesta nemali možnosť dozvedieť sa, čo sa deje na perifériách, lebo spojenie medzi správou mesta a dozorcami J. Barytusom a E. Tesárom bolo prerušené. Vír vojnového požiariu zasiahol mesto v raňajších hodinách 9. apríla, keď na územie Trenčína začali dopadať delostrelecké granáty. Zasiahli napríklad malú kaplnku povedľa hradskej do Biskupíc, budovu okresnej nemocenskej poisťovne a štátnej nemocnice i súkromné domy na Ulici K dolnému nádražiu. V kaplnke sv. Anny bol zničený interiér a budova rehole dominikánov zhorela do tla.

Nad okolím továrne „Thiberghien“ preletelo sovietske lietadlo typu „Rata“, z ktorého zhadzovali do továrne i na železničnú stanicu a mestský park zápalné žabky.

Večer okolo 18. hodiny vyhodilo nemecké „Sprengkommando“ do povetria malý železničný mostík v tesnej blízkosti droždiarne. Výbuch bol taký silný, že otriasol blízkymi domami na pravej i ľavej strane Váhu, na ktorých zostali porozbierané okná a vznikli poruchy aj v ich statike.

Spracoval: Jozef Čery

Kronika oslobodenia Trenčína (4.)

Železničný most po odchode Nemcov z Trenčína.

RUSI NA NÁVRŠÍ BREZINY

V noci z 9. na 10. apríla 1945 dorazili k Trenčínu prvé sovietske prieskumné hliadky od Soblahova a Mníchovej Lehoty a zaujali bojové postavenie na návrší Breziny v blízkosti Calábkovej vily, v hornej časti Ulice Priekopy, dnes Partizánskej ulice. Odtiaľ mali rozhľad na celú dolnú časť mesta, na Biskupice i na železničnú stanicu Dolné nádražie.

Asi o 3. hodine nad ránom sa približne 60 členná skupina sovietskych vojakov, ozbrojená ľahkými pešími zbraňami, pustila dole po Ulici Priekopy až do blízkosti Grossovej tehelne, kde sa zastavila. Odtiaľ pokračovala 5-členná prieskumná hliadka, aby zistila miesta nemeckých obranných pozícií. Od domácich občanov získali informáciu, že 14 až 16 nemeckých vojakov vyzbrojených dvomi guľometmi zaujalo obranné postavenie na rohu pri Masarykových kasárňach. Hliadka po získaných informáciách postupovala ďalej smerom k nemeckým pozíciám, pokým ich nezastavila nemecká strelba, ktorá stála životy dvoch sovietskych vojakov. Hliadka potom ustúpila.

DRUHÁ SKUPINA PRIŠLA OD SOBLAHOVA

Ďalšia skupina sovietskych vojsk postupovala od Soblahova. I keď im postup pred Trenčínom sťažovali umiestnené

betónové kvádre, protitankové zátaras a odpor nemeckého vojska v zákopoch, v guľometných hniezdach, delostrelecká príprava a tanky Sovietskej armády odpor zlikvidovali.

Počas týchto bojov sovietsky tank vybočil z cesty a pod jeho váhou sa preborila zem práve na miestach, kde bolo uložené vodovodné potrubie vedúce z prameňa Huk v Soblahove do Trenčína. Poruchu na vodovode aj vyprostenie tanku za sporadickej strelby počas troch dní zabezpečil vodovodný majster mesta **Jozef Oravec** so svojimi pracovníkmi.

Vo večerných hodinách 9. apríla 1945 bola oslobodená značná časť Soblahovskej a Cintorínskej ulice. Centrum mesta v tom čase bolo ešte v rukách Nemcov. Ich početné ozbrojené hliadky znemožňovali akýkoľvek pohyb v meste. Vo vyšších podlažiach domov umiestňovali guľometné hniezda. Nemci mali pre prípad ústupu pripravené zákopy za železničným podjazdom smerom na Hornú Sihotť.

Obyvatelia so strachom očakávali, ako sa situácia vyvinie. Jedno však vedeli, že minúty pobytu nemeckých vojsk v Trenčíne sú spočítané a že v zúfalstve určite spôsobia škody pri ústupe.

ZNIČENÉ MOSTY

A tak aj bolo. Z 10. apríla uplynulo len 60 minút a mestom zatriasla obrovská deto-

nácia spôsobená vyhodnením dvojitého železničného mostu do vzduchu a o hodinu neskôr aj cestného mostu. Zanechala po sebe aj popraskané steny okolitých domov a rozbité okná. Dôsledkom nastrojeného výbuchu sa zrútil aj malý betónový železničný most na trati Trenčín – Chynorany. Istebničania a Orechovčania neskôr hovorili, že pri zničení cestného mostu vyleteli do vzduchu aj meškajúce skupinky nemeckých vojakov.

Na vyhodenie mostov sa Nemci pripravovali dlhšie. Do otvorov, ktoré boli zámerne pripravené pri ich výstavbe v r. 1896 a do navŕtaných otvorov v kamenných kvádrových pilieroch položili krabice plné výbušnín. Pripevnili ich aj na vrchnú železnú konštrukciu mostných oblúkov. Toto všetko elektrickými káblami pospájali a sústredili do špeciálneho vozidla umiestneného na pravej strane Váhu niekoľko sto metrov od mosta a v danom čase všetko naraz odpálili.

Kedy odišli posledné nemecké vojenské jednotky z mesta sa nedá upresniť, pretože nik z domácich obyvateľov sa neodvážil vyjsť na ulicu. Pravdepodobne tak bolo okolo druhej hodiny rannej, pretože tesne po polnoci prešli okolo továrne Thiberghien nemeckí Volkssturmi smerom k mostu. Prišli od Kubry s veľkým náhlením, pretože Červená armáda dosiahla Kubricu.

RUŠTINA V CENTRE MESTA

Hlavná časť Sovietskej armády sa nachádzala mimo chotára mesta a pripravovala na generálny útok na Trenčín. Asi o pol piatej ráno službukonajúca skupina Trenčanov – hlavný policajný strážmajster **Ondrej Bilčík**, policajný strážmajster **Karol Roháč** a člen vojenskej protiletectvej obrany **Štefan Vaško** pri prieskume situácie v oblasti Štúrovho námestia spozornela, keď za veľkého ticha začuli nápadné hrkotanie od Hviezdoslavovej ulice. Čoskoro zbadali, že sa približuje vojenská hliadka 2. Ukrajinského frontu Sovietskej armády, ťahajúca za sebou guľomet.

Po pozdrave veliteľa hliadky „zdravstvujte“ sa hneď pýtal na predstaveného „goroda“ a po dome „goroda“. O. Bilčík mu prisľúbil, že ihneď vyzoomie námestníka mešťanostu JUDr. Gerharda Šebáka a obe hliadky zostali stáť pred mestským domom. Čo sa aj stalo, stretnutie bolo srdečné.

Asi o desiatej sa Dr. G. Šebák dozvedel, že veliteľ oddielov Sovietskej armády už vstúpil na územie južnej časti mesta a približuje sa k námestiu sv. Anny. Na tomto mieste sa stretol s predstaviteľmi mesta Trenčín. Jeho priezvisko malo dve verzie a to buď ako plukovník Korolenko, alebo ako podplukovník Danilenko, v civile vedecký archeologický pracovník z Kyjeva.

Veliteľ poveril námestníka mešťanostu, aby aj naďalej viedol správu mesta Trenčín a zabezpečoval v ňom poriadok a pokoj. Za vojenského veliteľa mesta Trenčína menoval **majora Treťjakova**. Pre potreby vojenského veliteľa mesta Trenčín boli v mestskom dome vyčlenené kancelárie na prízemí a prvom poschodí. A tak sa mestský dom stal sídlom vojenského veliteľstva Sovietskej armády až do májových dní 1945.

Spracoval: Jozef Čery

Mgr. Jozef Čery :

Oslobodenie mesta Trenčín v roku 1945

(Voľne spracované podľa poznámok JUDr. Gerharda Šebáka)

Úplne znenazdajky ako dar z nebies sa mi pred pár rokmi dostal do rúk nezvyčajný vzácny písomný poklad, poklad hodný zlata, ktorý veľmi detailne približuje obdobie od vypuknutia Slovenského národného povstania 1944 cez oslobodenie mesta Trenčín až po májové dni roka 1945.

*Písomná výpoveď jeho autora **JUDr. Gerharda Šebáka**, doplnená autentickými písomnosťami, fotografiami a odvolaniami sa na svedkov spomínaného obdobia je mimoriadne plastická, najmä jeho osobne prežitými zážitkami, pretože v tomto kritickom období ako predseda Krajského súdu v Trenčíne bol dňa 7. apríla 1945 poverený členmi Mestského výboru v Trenčíne a niektorými úradníkmi mesta Trenčín vykonávať funkciu zástupcu mešťanostu, teda starostu, keď mešťanosta Štefan Markovič oznámil, že mesto Trenčín aj s rodinou opúšťa.*

Je to výpoveď veľmi sčítaného a múdreho človeka o časti histórie svojho rodného mesta, z ktorého pri každom náhodnom stretnutí z neho sršal zdravý lokálpatriotizmus.

Po roku 1945 bolo viacero snáh publicistov priblížiť toto významné obdobie dejín. Ale tieto vydania boli poplatné dobe, v ktorej boli vydané, v ktorej privilégia sa dávali len jednému politickému subjektu a činnosť ostatných politických subjektov bola negovaná. Práve pri zbežnom čítaní výpovede autora kroniky z roku 1945 bolo možno sledovať, že všetky politické subjekty bez rozdielu rovnakou silou vstúpili do zápasu o oslobodenie mesta Trenčín.

Aby však získané informácie nezostali len v písomnej podobe, rozhodol som sa ich priblížiť Vám milí Trenčania a tak umožniť žijúcej najstaršej generácii občanov mesta Trenčín konfrontovať svoje skúsenosti a prežité zážitky tohto obdobia s opísanou históriou a súčasne umožniť mladším generáciám, aby očami súčasníka nazreli do priebehu udalostí pred šesťdesiat rokov, ktoré poznajú len rozprávania svojich rodičov, alebo starých rodičov.

Ústup Nemcov

Obklúčenie 6. nemeckej armády vedenú poľným maršalom Paulusom vo februári 1943 v bojoch o Stalingrad a jej veľká porážka Sovietskou armádou donútila nemecké vojská ku generálnemu ústupu. A tak potom i ďalšie porážky Nemeckej armády na východnom fronte spravili to, že z doterajšieho nacistického hesla „Drang nach Osten“ (Tlak na východ) zostali len fragmenty, ktoré sa premenilo na heslo „Flucht nach Westen“ (Útek na západ). Ústup nemeckého vojska začiatkom roka 1945 bolo možno pozorovať vo zvýšenej intenzite aj v Trenčíne, keď mestom prechádzalo čoraz viac nemeckých jednotiek železnicou alebo po vlastnej ose. Pokyny k ďalšiemu pohybu dostávali od vojenského veliteľstva „Frontleitstelle“, ktoré bolo umiestnené v budove Trenčianskeho múzea. V polovici januára 1945 sa postupne dočasne presídlilo veliteľstvo 29. Nemeckej armády generála von Schrödera, ktorá ustupovala s východu na Považie. Okrem toho miestne nemecké veliteľstvo „Ortskommando“ v Trenčíne, so sídlom v bývalej židovskej škole, umiestnilo nemecké poľné a rezervné nemocnice s veľkým množstvom ranených a chorých nemeckých vojakov ako aj vojenské útvary na trenčianskych školách. Najväčšia z nemeckých nemocníc bola umiestnená v budove Piaristického gymnázia, čo vzbudzovalo veľké obavy miestneho obyvateľstva, pretože v jeho tesnej blízkosti parkovalo veľké množstvo vojenských vozidiel. Táto skutočnosť mohla vyvolávať pri dosť častých náletoch

amerických lietadiel dojem, že v tejto lokalite je umiestnené vyššie vojenské veliteľstvo a teda všeobecné ohrozenia z bombardovania historickej časti mesta. Ďalšia obava občanov mesta z tejto nemocnice pramenila zo skutočnosti, že v nej bolo umiestnené infekčné oddelenie a tým obava z rozšírenia nákazy medzi obyvateľstvom. Nemocnica bola umiestnená aj v Obchodnej akadémii.

Stupňujúca nervozita, najmä nemeckých veliteľov prezrádzala, že sa blíži neslávny koniec nemeckého ťaženia na východ, čo bolo v rozpore zo všeobecne vyhlasovanou nemeckou propagandou a pridruženou propagandou Slovenského štátu. Nemecké vojenské veliteľstvo všetkými dostupnými prostriedkami i za pomoci slovenských úradov nútili trenčianske obyvateľstvo, aby aj v najtuhšej zime pracovalo na nanútených zákopových prácach v okolí mesta Trenčín, pod dozorom vojenských hliadok. Zákopové práce sa vykonávali na svahoch Breziny v rôznych smeroch, v okolí Biskupíc, v severovýchodnej časti trenčianskeho chotára smerom k obci Kubra, no aj vzdialenejších miestach ako boli vršky nad obcami Istebník a Orechové. Mimoriadnu pozornosť venovali Nemci opevňovacím prácam po pravej strane Váhu, kde sa budovali protitankové steny na rovine i v kopcoch a 150 metrové betónové hrádze o výške 1,5 metra, na poliach a pri cestách sa zakopávali veľké betónové gule pre strelcov, osádzali veľké betónové kvádre, vykopávali sa zákopy pre strelcov, veľké jamy pre mýnomety a protigranátové jamy, aby mali túto časť mesta pripravenú, keď budú musieť mesto opustiť pod tlakom sovietskych vojsk. Zákopové práce vykonávalo obyvateľstvo bez ohľadu na vek a pohlavie povinne na základe príkazu Okresného úradu v Trenčíne. Viedla sa presná evidencia občanov o plnení, či neplnení si tejto povinnosti.

Tých, ktorí sa týchto prác z akéhokoľvek dôvodu nezúčastnili, čakali nepríjemné vyšetrovania. Jediné zaplatené lekárske svedectvo mohlo oslobodiť občana aj pri vyššom veku od týchto prác. Na zákopové práce boli nasadzované aj továrenské brigády a slovenskí vojaci z trenčianskej posádky, títo však bez zbraní. Tých občanov, ktorí sa zúčastňovali zákopových prác odmeňovalo nie Nemecko, ale Slovenský štát hodinovou mzdou 7,50 korún u mužov a 5,- korún u žien i napriek tomu, že táto činnosť sa vykonávala v prospech nemeckej vojenskej mašinerie. Tesári a iní odborní pracovníci boli odmeňovaní dvojnásobne.

Organizovanie zákopových prác bolo často občanmi kritizované. Čím však bola táto kritika otvorenejšia a hlasnejšia, tým sa viac zintenzívnila činnosť bezpečnostných orgánov nemeckého vojska Sicherheitsdienstu a Gestapa, keď pomocou konfidentov hľadali takto nepohodlných občanov a po udaní ich väznili v trenčianskej väznici. Vo väznici neboli len Trenčania, ale aj občania susedných okresov z Bánoviec nad Bebravou a Prievidza. Kronika spomína, že v januári 1945 boli väznených v Trenčíne viac ako 50 žien z Dolných Vesteníc z dôvodu podozrenia podpory partizánom. Väzni boli zaradení do pracovných táborov. Vtedajšia správa mesta Trenčín sa väzňom snažila pomáhať rôznymi spôsobmi ako napríklad zabezpečením ich stravovania, ubytovaním v drevených barákoch pri mestskom kúpalisku a organizovaním prác pri čistení ulíc mesta.

Začiatkom roka 1945 začalo byť v meste Trenčín pritesno. Mesto Trenčín sa stalo prechodným domovom pre mnohé úrady so zamestnancami z iných krajov Slovenska, ktoré ustupovali s nemeckým vojskom. Z nich možno spomenúť :

- v budove okresného úradu sídlila pobočka Slovenskej ústrednej štátnej bezpečnosti,
- v budove Sokolovne sídlil Pohotovostný oddiel Hlinkovej gardy,
- nemecká bezpečnostná služba „Sicherheitsdienst“ sídlila v učiteľskom internáte pri moste,
- v dnešnej budove internátu Strednej zdravotníckej školy na Piaristickej ulici sídlilo Gestapo,

- nemecké poľné žandárstvo „Feldgendarmarie“ aj s miestnym nemeckým veliteľstvom „Ortskommandom“ sídlilo v budove bývalej židovskej školy pri synagóge,
- maďarské szállasovské poľné žandárstvo a Slovenská štátna polícia tiež sídlili v Trenčíne.

Sústredenie veľkého počtu bezpečnostných orgánov jazykovo odlišných v meste Trenčín malo za cieľ zaistiť bezpečnosť pre ustupujúcich Nemcov a ich kolaborantov proti aktivite partizánov a postupujúcej Sovietskej armáde. Preto občania mesta Trenčín boli zo všetkými bezpečnostnými orgánmi prísne pozorované a hodnotené, čím sa vytváral strach o holý život.

Okrem toho prišlo veľa dobrovoľných a nedobrovoľných evakuantov z východných častí Slovenska. Najväčšiu pozornosť u domáceho obyvateľstva vzbudzovali najrozličnejší vysokí cirkevní hodnostári jednak svojím oblečením a jednak s ich titulovaným oslovením „excelencia“. V Trenčíne sa uchýlili tiež početné maďarské rodiny, ktorých sa ujala maďarská politická strana „Magyar part“ so sídlom na dnešnom Mierovom námestí č.16.

I za takéhoto psychického tlaku na občanov pokračovala ilegálna práca, ktorá sa začala po vytvorení Slovenského štátu. Každý, kto sa jej aktívne zúčastnil, si hľadal spolupracovníkov - spojencov v kruhu svojich známych, v členoch bývalej politickej strany, ku ktorej kedysi patril. Takto sa vytvorili tri hlavné skupiny podfarbené ideológiou a svetonázorom politických strán. Prvá skupina – komunistická, ktorá bola zložená z komunistov, druhá skupina sociálnodemokratická, ktorá bola zložená so sociálnych demokratov a tretia skupina občianska, zložená prívržencov ostatných politických strán. Tieto skupiny navzájom spolupracovali v ilegálnom boji proti fašizmu, ktorí sa zintenzívnili najmä po zlučovanom zjazde dňa 17. septembra 1944 v Banskej Bystrici. Je na mieste spomenúť najznámejších aktivistov jednotlivých skupín :

- zo skupiny komunistickej je treba spomenúť **Štefana Ondrušku, Antona Šumberu, Ján Bartáka, Jána Betinca, Jána Bereca, Jozefa Urbana, Ondreja Kadleca**, kolpoltéra tlače **Jozefa Demitru**, tlačiaru **Pavla Fabu**, stolára **Františka Sukupa**;
- zo skupiny sociálnodemokratickej je treba spomenúť **Alexandra Trančíka, Alexandra Viselku, Eduarda Klču, Jozefa Jurku, Konráda Dufeka, Alojza Kusalíka**;
- z občianskej skupiny treba spomenúť **Michala Jakubócyho, Jána Kudlu, Alexandra Pepicha, Vincenta Bohuša**, sudcu **Pavla Pobežala, Rudolfa Michalca** a istebníckeho podnotára **Ondreja Lorenza**.

Vedúci týchto troch skupín sa obyčajne stretávali na byte u Vincenta Bohuša v Zlatovciach. Okrem toho existovalo ešte veľmi dobre ukryté konšpiratívne miesto v dome na frekventovanej Hviezdoslavovej ulici č. 26 u remenára Michala Jakubócyho, nazvané „bunker“, ktorý bol asanovaný v súvislosti v výstavbou Domu armády. Bolo to celkom určite centrom celého revolučného kvasu na Považí, kde sa :

- vymieňali skúsenosti z ilegálneho boja,
- spájali cesty k partizánom a od partizánov,
- sa sústreďovala spravodajská činnosť všetkých skupín od Starej Turej po Banskú Bystricu,
- vydávali legitimácie pre tých, ktorí cestovali do sídla Slovenského národného povstania Banskej Bystrice,
- sústreďovalo a potom odosielalo materiálne vybavenie pre partizánske jednotky plášťami, prádlom, liekmi,
- sústreďovala podpora pre rodiny ilegálnych pracovníkov, ktorí boli väznení,
- sústreďovala potrebná dokumentácia napríklad legitimácií nemocenskej poisťovne

zabezpečované Eduardom Klčom, legitimácií totožnosti od notára v Starej Turej, podpísaných občianskych legitimácií zabezpečovaných tlačiarom Štefanom Čiernikom a Jozefom Jurkom.

Až úplným priblížením frontovej línie k mestu Trenčín sa činnosť „bunkra“ zastavila, pretože nemecké bezpečnostné orgány častejšími návštevami u remenára Michala Jakubócyho asi niečo tušili a tým znemožňovali aktivity ilegálnych pracovníkov. Preto ich stretnutia uskutočňovali na násypoch rieky Váh alebo vo voľnej prírode.

I napriek nebezpečenstvu z prezradenia občanov činných v ilegalite od od konca roka 1944 zaznamenávali slovenské štátne a nemecké bezpečnostné orgány zvýšenú aktivitu partizánskeho hnutia v meste Trenčín ako aj v blízkych obciach. Veľké zdesenie vyvolala v kruhoch úradných činiteľov napríklad dôverná správa Okresného žandárstva v Trenčíne zo dňa 2. decembra 1944, že dňa 1. decembra 1944 okolo piatej hodine rannej pri strážnom domku na trati Trenčianske Teplice a Trenčianska Teplá bola zastavená električka skupinou 30 až 50 partizánov, ktorí boli vyzbrojení puškami, pištoľami a ručnými granátmi. Pred uložením traskavín pod električku, aby znemožnili jej používanie, cestujúcich z nej vyhнали. Ale boli však aj ďalšie znepokojujúce správy ako napríklad :

- zo dňa 4. januára 1945 obsadilo asi 1500 partizánov obec Selec a jeho blízke okolie, s ktorými obyvateľstvo obce sympatizovalo;
- zo dňa 22. januára 1945 okolo 8. hodiny rannej bol zaznamenaný výbuch nastraženej výbušniny pod idúcim vlakom medzi železničnými stanicami Soblahov – Mníchova lehota, ktorá vytrhla asi 8 metrov železničnej koľajnice;
- zo dňa 21. februára 1945 bol zaznamenaný pohyb partizánov v Kubrici, počas ktorej vznikla prestrelka, pri ktorej jedného zraneného partizána zatkli.

Otvorené vystupovanie partizánov so zbraňou v ruke v blízkom okolí mesta Trenčín dráždilo nemecké bezpečnostné orgány a odveta sa dočkala. Veľký rozruch spôsobilo v meste Trenčín hromadné zatýkanie občanov koncom mesiaca januára a začiatkom mesiaca február 1945 Gestapom. Všetkých zatknutých obvinili zo spolupráce s partizánmi, z podporovania rodín, ktorých členovia boli z politických príčin väznení ako aj tiež z účasti v tajných spolkoch namierených proti režimu. Medzi zatknutými boli napríklad :

- ilegálny pracovník **Rudolf Michalec**,
- pravotár **Dr. Jozef Csillagi**;
- politický referent Okresného úradu v Trenčíne **Dr. Jozef Jakubócy**;
- správca skladu piva **Michal Michaeli**;
- mestský tajomník HSLŠ **Dr. Karol Darvaš**, železničný skladník **Vojtech Janovský**, vedúci Roľníckeho skladištného družstva **Ján Kovarčík**, **Ján Mrázik**, učiteľ **Vojtech Bohuš**, generálny riaditeľ firmy Thibergien **Štefan Spiller** a ďalší občania.

Čo sa dialo s väznenými občanmi v objekte Sicherheitsdienstu by mohli najlepšie vypovedať jeho nemé múry. Tým, ktorým nič nedokázali, prepustili ako napríklad pravotára Dr. Jozefa Csilagiho. Pre časť tých, ktorí zostali vo väznici bol nezabudnuteľný deň 15. marec 1945, keď Nemci 110 väznených vyvolali menom, zaradili do štvorstupov a pod silnou vojenskou eskortou vyviedli zadnými ulicami mesta na železničnú stanicu. Po príchode na železničnú stanicu 55 osôb umiestnili v každom z dvoch pristavených nákladných vagónov, ktoré boli potom pripojené k osobnému vlaku idúcemu do Bratislavy. Väzenský transport potom pokračoval do Rakúska. Pred Viedňou bol ponechaný na pospas leteckému bombardovaniu, ktorému akoby zázrakom unikol. No neunikol konečnej stanici koncentračnému tábora Mathausen v Rakúsku, kde väzni boli použiti pri odstraňovaní rumoviska zbombardovanej železničnej stanice a na ťažkých prácach v miestnych kameňolomoch. Zistilo sa, že v tomto transporte boli Trenčania

Vojtech Janovský, Rudolf Michalec, Dr. Jozef Jakubócy, Dr. Karol Darvaš, Ing. Šlahor, kapitán Koška. Tí, ktorí neprešli peklom koncentračného tábore Mathuasen ako napríklad Trenčania Ján Kovarčík a Gejza Ráhl zostali v domácom pekle každodenného vyšetrovania a trýznenia trenčianskeho Sicherheitsdienstu, aby nakoniec boli popravení Gestapom na trenčianskej Brezine.

Po vplyvom predvojnových udalostí, čoraz viac pod väčším tlakom bezpečnostných zložiek ustupujúcich Nemcov a kolaborantov bolo vedenie mesta. Preto sa niet čudovať, že dňa 15. februára 1945 sa zmenilo vedenie mesta Trenčín, keď doterajší mešťanosta verejný notár Dr. Ján Zaťko na funkciu rezignoval a funkciu mešťanostu prebral miestny obchodník Štefan Markovič. Slovenská vláda Dr. Jána Zaťku súčasne pozbavila funkcie verejného notára z dôvodu, že svoju funkciu vo vedení mesta opustil v kritických chvíľach a na jeho miesto vymenovala Dr. Mateja Huťku. Na funkciu uväzneného tajomníka mesta Dr. Karola Darvaša bol dňa 15. marca 1945 ustanovený advokátsky osnovník Dr. Belo Pásztor.

Dňa 15. februára 1945 rozhodol Mestský výbor v Trenčíne (nahradzoval zastupiteľský zbor mesta) o darovaní pozemku na Hornej Sihoti pre výstavbu priemyselnej školy, ku ktorej aj tak nedošlo.

Koncom februára 1945 sa uskutočnili predčasné skúšky dospelosti na Gymnázium Ľ. Štúra. Na Piaristickom gymnázium a dievčenskom gymnázium sa nematurovalo, pretože tieto školy nemali ôsme triedy.

Počas celého mesiaca februára 1945 dňom i nocou mestom Trenčín prechádzali unavené a zamazané zbytky maďarskej armády po sústavných porážkach v bojových líniách. V Trenčíne však sa pre ne miesto na oddych nenašlo, pretože mesto bolo preplnené nemeckými veliteľstvami a poľnými vojskami. Miesto na zotavenie našli v blízkej obci Orechové. Spomína sa, že kone boli vo veľmi biednom stave. Vojaci svoje krmné zásoby pre kone ako napríklad kukuricu pod rukou predávali domácemu obyvateľstvu. Ich činnosť kryli dôstojníci.

Vo februári 1945 sa zintenzívnili počet vyhlásených leteckých poplachov. Túto činnosť zabezpečovala miestna výstražná rozhlasová stanica pod názvom „ZORA“, nenápadne umiestnená v refektári kostola piaristov. Verejnosť bola poplachmi úplne nervovo vyčerpaná.

Koncom marca 1945 nastalo v Trenčíne neobyčajne rušno, keď Nemci hnali mestom veľké čriedy rekvirovaného dobytku a súčasne evakovali svoje veliteľstvá a nemocnice umiestnené v Trenčíne. Na evakuácii sa podieľali okrem nemeckej národnosti aj iné národnosti, najmä bývalí politickí exponenti a kolaboranti, ktorí so sebou brali cenné veci. Nejednen z arizátorov šedivel z toho, že k jemu menu viazaný majetok získaný pri arizácii a zaznamenaný v príslušnej evidencii, by sa mohol po prechode frontu obrátiť proti nemu. Preto v mnohých prípadoch volili útek pred frontom na západ. Primerane k tejto situácii sa zintenzívnili zákopové práce. Počas zákopových prác na Brezine boli zhadzované z lietadiel letáky v maďarskej reči s nápisom „Várunk benneteket“, v preklade znamená „Čakáme vás“, ktorými zajatí maďarskí dôstojníci vyzývali maďarských vojakov, aby sa vzdali bojov.

V druhej polovici mesiaca marca 1945 bola evakuovaná nemecká vojenská pošta s početným personálom, ktorá bola pri prechodnom pobyte v Trenčíne od januára 1945 umiestnená v budove krajského súdu na námestí sv. Anny. Počas jej pôsobenia bola často terčom sabotáží neznámych osôb, ktoré ničili telefónne spojenia s nemeckými jednotkami.

Za povšimnutie stojí udalosť zo dňa 3. apríla 1945, ktorá sa medzi obyvateľstvom mesta veľmi rýchlo rozšírila, že z rozkazu nemeckého veliteľstva sa vypúšťa z nádrže „Prvej slovenskej továrne na droždie, lieh a pokrmové masti“ na pravej strane rieky Váh v

Trenčine čistý lieh. A tak, kto mal ruky nohy, vzal do rúk demižóny, konvy a iné nádoby a dostatočne zásobil svoju domácnosť. Tieto zásoby „čierneho liehu“ zapríčinili počas oslobodzovania veľa nepríjemností. Vypúšťanie liehu do Váhu trvalo do 6. apríla 1945.

Z tohto nezvyčajného zvýšeného pohybu Nemcov obyvateľstvo usudzovalo, že front sa k Trenčínu priblížil. To potvrdila aj narýchlo zvolaná schôdza nemeckým vojenským veliteľstvom dňa 3. apríla 1945, na ktorej vyzvali všetkých vedúcich úradníkov a činiteľov v meste Trenčine, aby odišli z mesta. A hneď na druhý deň 4. apríla 1945 mesto Trenčín opustilo veliteľstvo „Sicherhetsdienst“, Ortskommandantúra, „Gestapa“ a „Slovenskej štátnej bezpečnosti“. V Trenčine zostala len menšia nemecká posádka s nemeckým poľným žandárstvom. Táto výzva však nenašla u domácich Trenčanov kladnú odozvu, keď okrem Nemcov z mesta odišli len niektoré formácie Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže. Počas evakuácie Nemcov z Trenčína bola demontovaná z pivničných priestorov mestského domu medzikrajová protiletcká hlásna ústredňa. Miesto nej bola v Matúšovej veži Trenčianskeho hradu zriadená telefónna hlásna služba, ktorá dostala pomenovanie „Neboj sa!“

Dňa 5. apríla 1945 v lokalite letiska Trenčianskych Biskupíc popoludní medzi 14. až 16. hodinou Nemci začali s ničením nehnuteľností. Ničenie a evakuácia priemyselných objektov na Slovensku, teda i v Trenčine, sa uskutočňovalo v súlade so smernicou vydanou Ústrednou kanceláriou obchodných a priemyselných komôr v Bratislave zo dňa 23. februára 1945 vypracovanej na príkaz „Nemeckej priemyselnej komisie“, ktorá bola viazaná nariadeniami Ríšskeho ministra pre výrobu výzbroje na prospech vedenia vojny. Výbuchmi bola zničená administratívna budova letiska, letecký hangár, veľká hala na montáž lietadiel a transformačná stanica. Od ďalších škôd letisko uchránil strojný majster v kotolni **Karol Prachár**, ktorý od jedného nemeckého vojaka zistil ako zamedziť nastraženým výbuchom. Ten sa dňa 4. apríla 1945 dostal zadným vchodom pod predstieranou zámienkou do kotolne prísne stráženej Nemcami a podarilo sa mu zneškodniť výbušninu. Zachránil tri kotle, zmäkčovaciu stanicu, čerpaciu stanicu a pumpy vo vyčíslenej hodnote asi 5 miliónov korún.

Činnosť štátnych a ostatných verejných úradov bola postupne tlmená, až do 6. apríla 1945, kedy činnosť bola úplne paralyzovaná. Zamestnanci týchto úradov dostali trojmesačnú zálohu mzdy z nejakého fondu dopraveného zo Žiliny ešte v posledných okamihoch činnosti a potom sa odobrali na vidiek k svojim rodinám. Najväčší chaos nastal v štátnych úradoch, pretože ich šéfovia prví opustili svoje miesta. Ako tak fungujúcimi zostali len mestský úrad, pošta a telefónny úrad a nemocnica.

Dňa 6. apríla 1945 z väznice Krajského súdu v Trenčine boli v popoludňajších hodinách prepustení všetci väzni a trestanci. Všetkým boli vydané odobraté a deponované veci.

V súvislosti s evakuáciou nemeckých veliteľstiev a nemocníc bola postupne obmedzovaná osobná a nákladná železničná doprava najprv smerom na Bratislavu a neskôr aj na Žilinu a Topoľčany. Posledný vlak do Trenčína prišiel dňa 6. apríla 1945 a odišiel 54 minút po polnoci dňa 7. apríla 1945. Na obmedzovaní železničnej dopravy sa podpísalo jednak oslobodenie Bratislavy začiatkom apríla 1945 a priblížením sa sovietskych vojsk k železničnej trati Topoľčany – Trenčín a na strane druhej ničenie železničnej trate nemeckým „Sprengungskommandom“ demolovaním železničných mostov, rozorávaním pražcov a koľajníc špeciálnymi technickými zariadeniami.

V dňoch 6. až 7. apríla 1945 zásobovací referent Okresného úradu v Trenčine prikázal nazhromaždené zásoby cukru a múky dať do obchodov a umožniť tak obyvateľstvu zásobiť sa na najbližšiu neistú budúcnosť. Obyvateľstvo túto možnosť aj využilo.

Poštový, telegrafný a telefónny úrad prestal vybavovať stránky dňa 7. apríla 1945 a až do oslobodenia ho dozoroval neznámy nemecký kapitán s prideleným vojenským technickým

personálom, ktorý zabezpečoval opravy telefónneho vedenia a obsluhu poľného telefónu. Ustupujúci Nemci odstránili len dialkopisné stroje, ale telefónnu centrálu nepoškodili.

Dňa 7. apríla 1945 zvolal veliteľ „Kampfkommanda“ (Bojového veliteľstva) do Istebníka všetkých veliteľov trenčianskych vojenských útvarov a prečítal im nemecký rozkaz odobrený vyšším slovenským vojenským rozkazom, na základe ktorého 2. peší pluk a ostatné slovenské vojenské útvary pod velením veliteľa trenčianskej divízie plukovníka **Antona Adamicu** v počte asi 800 vojakov a dôstojníkov sa museli presunúť do Nemšovej. V Nemšovej v tom čase už bola evakuovaná vojenská akadémia a vojenská reálna škola z Bratislavy. No bolo dosť slovenských vojakov a dôstojníkov, ktorí i napriek rozkazu pod hrozbou zastrelenia, dezertovali. Doma sa preobliekli do civilu a utekli smerom do Kubrice.

Torzo nemeckých vojsk, ktoré zostalo v Trenčíne, bolo určené k strážnej službe. Zväčša sa venovalo rabovaním obchodov, skladísk, kradnutiu bicyklov, rádií a civilného oblečenia. Poriadok v meste zabezpečoval zvláštny zbor – Vojenská protiletdecká obrana č. 13 (VPO), ktorá v sile jednej roty posilnila predtým zriadenú Civilnú protiletadlovú obranu. VPO bola zriadená Ministerstvom obrany Slovenska pre väčšie mestá a veľké priemyselné podniky na ich obranu a ochranu. No VPO plnila viacero funkcií, z ktorých možno spomenúť poriadkovú, samaritánsku, protipožiarnu, pohrebnú a pyrotechnickú. Jej veliteľom na začiatku bol **Viliam Celhoffer** a po jeho odvelení do Bratislavy, funkciu veliteľa zastával nadporučík v zálohe **Vojtech Gerebenič**, v civile pracovník mestskej sprítelne.

Dňa 7. apríla 1945 večer zvolal mešťanosta **Štefan Markovič** členov mestského výboru a niektorých úradníkov na mimoriadnu schôdzu, na ktorej všetkým oznámil, pričom mávajúc s nejakou listinou, že svoju funkciu mešťanostu a mesto Trenčín opúšťa a odchádza za svojou rodinou. Na záver svojho monológu oznámil, že možno sa vráti, preto svoju funkciu neodovzdáva. Na neočakávané a prekvapujúce prehlásenie mešťanostu Štefana Markoviča už nemohol reagovať župný úrad, pretože prestal úradovať 6. apríla 1945, tak na naliehanie prítomných sa ujal vedenia úradu predseda Krajského súdu v Trenčíne **JUDr. Gerhard Šebák**. V prehlásení JUDr. Gerhard Šebák uviedol, že vedenie úradu preberá z lásky k rodnému mestu, aby toto nezostalo na „pospas“ v nastávajúcich kritických chvíľach. Pri výkone funkcie mu pomáhali v oblasti dolného mesta **Ján Barytus** a v oblasti za Váhom **Ernest Tesár**.

Dňa 8. apríla 1945 bol v meste Trenčín medzi ôsmou a deviatou hodinou rannou ohlásený letecký nálet s predpokladaným bombardovaním. Ten sa však neuskutočnil, lebo cieľ náletu, teda nemecké jednotky, prakticky už v Trenčíne neboli. Preto smer náletu sa sústredil na nemecké a maďarské kolóny v Ilave. Tak vysvetlil po oslobodení veliteľ rumunskej leteckej eskadry Kolonell zástupcovi mešťanostu JUDr. Gerhardovi Šebákovi.

Dňa 8. apríla 1945 dopoludnia bol zástupca mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák ústne informovaný veliteľom mestskej polície Štefanom Liškom odkazom veliteľa „Kampfkommanda“ (Bojového veliteľstva) sídliaceho v Istebníku v Pečeňanskom dome, aby sa mestská a štátna polícia spolu so žandárstvom presunula do Nemšovej a boli do 14. hodiny toho dňa k dispozícii nemeckému veliteľovi. Podobná ústna informácia bola odovzdaná aj prednostovi štátnej polície radcovi Štefanovi Greguškovi. Po obdržaní spomínaného ústneho rozkazu nemeckého veliteľa zvolal námestník mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák veliteľov mestskej a štátnej polície a žandárstva, kde im oznámil, že rozkaz ktorý bol vydaný z nekompetentného miesta je v rozpore s medzinárodným právom, a preto ho nesplní. Velitelia spomenutých ozbrojených zložiek s uspokojením prijali rozhodnutie zástupcu mešťanostu a súčasne ho uistili, že sa podriaďujú vedeniu mesta Trenčín a budú sa riadiť vo všetkom jeho prijatými opatreniami. No bolo tu treba odpovedať veliteľovi „Kampfkommanda“ v stanovenom čase. Nemcom bola preto skoncipovaná odpoveď v nemeckom jazyku, aby nenastala chyba pri tlmočení. V nej

zdvorilostnou, ale pritom rozhodnou formou boli Nemci upozornení, že rozkaz odporuje všeobecne známym zákonným ustanoveniam a úradným inštrukciám vydaných Slovenským štátom a je veľmi málo času na to, aby sa mohol vykonať v stanovenom termíne. S odkazom sa malo docieľiť oddialenie času na vykonanie rozkazu najmä preto, lebo nikto nevedel, čo Nemci zamýšľajú, keď by slovenské jednotky neopustili Trenčín a nepripojili sa k Nemcom v Nemšovej. Odpoveď veliteľovi „Kamfkommanda“ odniesol poľný dozorca Štefan Kalaba vo veľmi napätom ovzduší, lebo Nemci zaujali pri mostoch bojové postavenie s guľometmi za drôtovými prekážkami a znemožňovali obyvateľstvu prechodu na druhú stranu Váhu. Štefan Kalaba sa k veliteľovi „Kampfkommanda“ ani nedostal a odpoveď bola prijatá cez telefón. Ten však i naďalej trval na splnení evakuácie do stanoveného času. Okolo 16. hodiny zastali pred mestským domom dve nemecké autá, z ktorých vystúpila skupina nemeckých dôstojníkov s vojakmi v čele s vyšším štábnym dôstojníkom, zrejme bojovým veliteľom a pýtali sa na zástupcu mešťanostu. Ten po zavolaní členom mestskej polície prišiel pred mestský dom a predstavil sa veliteľovi. No ten hneď veľmi zostra sa oboril na neho, že nespĺnil rozkaz a nazval ho „laganom“. Súčasne vyhlásil, že bezpodmienečne trvá na splnení rozkazu, aby policajti a žandári do 20. hodiny evakovali do Nemšovej. V prípade, že nebude rozkaz v termíne splnený, bude jeho čin posúdený podľa nemeckého vojenského trestného práva. Po tomto výstupe sa nemeckí dôstojníci ešte o niečom radili, pričom ukazovali na okolité budovy v centre mesta. Mali zrejme nekalé zámery vykonať pred svojím odchodom z mesta, pretože na autách mali naložené pripravené výbušniny na demoláciu objektov. Asi len prítomnosť značného počtu slovenských ozbrojených orgánov v tom čase priamo na mieste im prekážala vykonať skazonosné dielo. Nemeckú prítomnosť ukončil veliteľ slovami „einpacken“ (zabaliť) a dôstojníci s vojakmi nasadli do dvoch áut a odišli smerom pod mestskú vežu.

Dňa 8. marca 1945 asi okolo 15. hodiny opustil mesto Trenčín nemecký železničný strážny oddiel s inými vojenskými jednotkami aj s vojenským staničným veliteľom kapitánom Krammerom trenčiansku železničnú stanicu pripraveným vlakom smerom na Nemšovu. Ešte pred odchodom stačili nemeckí vojaci poškodiť strojovňu vodárne železničnej stanice a staničné výhybky.

O tom, aká bola sťažaná činnosť mestských orgánov v posledných dňoch okupácie Nemcami, hovorí príhoda, ktorá sa stala na rokovaní námestníka mešťanostu s členmi mestského výboru a ostatnými úradníkmi mesta pri prerokovaní nevyhnutných opatrení mesta pre najbližšie obdobie dňa 8. apríla 1945, ktoré malo byť zverejnené vyhláškou. Počas porady neočakávane vstúpil poručík nemeckého poľného žandárstva menom Junghardt s revolverom v ruke, ktorým namieril na veliteľa mestskej polície Štefana Lišku a vyhrážal sa mu zastrelením. Všetci účastníci porady stuhli od prekvapenia, lebo nik nevedel o čo ide dotyčnému. Keďže nikto z prítomných nemal zbraň, tak sa mu nikto nepriečil a nechali ho rozprávať. Vo svojom monológovi vytýkal Trenčanom ich nevďačnosť a nepriateľstvo voči Nemcom, ktorí mali veľké zásluhy o mesto, ako tiež ich rusofilstvo. Na votrelcovi bolo vidieť čiastočnú podnapilosť, ktorá sprevádzala jeho provokačné vystúpenie. Keď jeho rečiam nebolo konca - kraja, tak námestník mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák ho vyzval, aby povedal, za akým cieľom prišiel. Keď neprišla uspokojujúca odpoveď, bol energicky vyzvaný, aby miestnosť opustil a nerušil rokovanie. Na túto výzvu miestnosť opustil za sprievodu hlasných vyhrážok, že on bude posledným nemeckým vojakom, ktorý mesto Trenčín opustí. Či sa tak stalo alebo nie sa nevie. Keď odišiel z miestnosti napätie povolilo, ale každý nepochyboval o tom, že ako málo chýbalo, aby sa stalo nešťastie. Námestníkom mešťanostu JUDr. Gerhardom Šebákom boli vydané dve vyhlášky pod číslom 3402 a 3403, v ktorých :

- varoval občanov pred nepremyslenými činmi, krádežami a vzbudzovaním nepokojev;

- upozornil občanov, že z trenčianskej droždiarskej fabriky bol vypúšťaný denaturovaný lieh, ktorý je škodlivý zdraviu;
- doporučil občanom, aby si nakúpili sviečky a petrolej, lebo sa predpokladá, že bude vypnutý elektrický prúd;
- doporučil, aby brány domov boli od súmraku do úsvitu zatvorené;
- informoval, že na mestskom dome bude stála pohotovosť pre poriadkovú službu označená bielou páskou opečiakovaná mestským úradom;
- žiadal lekárov a lekárnikov, že pokiaľ budú evakuovať, aby oznámili svoje adresy;
- informoval, kde v meste sú zriadené rezervné studne s pitnou vodou. Zároveň upozornil, že vodu pred použitím treba prevárať;
- upozorňoval občanov, aby neverilo poplašným správam;
- žiadal, aby občania obsah vydaných vyhlášok sprostredkovali iným občanom;

Večer dňa 8. apríla 1945 po predchádzajúcej príprave odpálili Nemci výbušniny na objektoch Ústrednej zbrojnice v Kubrici a úplne ju zničili. Horiace plamene a dym ohrozovali susednú továreň „Thibeghien“ a celé najbližšie okolie.

Z 8. na 9. apríla 1945 začalo byť v Trenčíne postupne veľmi „teplo“, pretože sa k mestu približoval front. Jeho priblíženie charakterizovalo silnejúce dunenie diel, rachoty mínometov a peších ručných zbraní. Obyvateľstvo centra mesta nemalo možnosti, čo sa deje na jeho perifériách, lebo spojenie medzi správou mesta a dozorcami Jánom Barytusom a Ernestom Tesárom bolo prerušené. I keď noc z 8. na 9. apríla 1945 bola v celku pokojná, tak v raňajších a poobedňajších hodinách dňa 9. apríla 1945 sa mesto Trenčín dostalo do víru vojnového požiaru, lebo delostrelecké granáty začali dopadať na mesto. Boli zaznamenané zásahy niektorých významnejších objektov ako napríklad do :

- malej kaplnky povedľa hradskej do Biskupíc;
- budovy okresnej nemocenskej poisťovne;
- budovy štátnej nemocnice;
- súkromných domov na Ulici K dolnému nádražiu;
- budovy kaplnky sv. Anny, kde bol zničený interiér;
- budovy rehole dominikánov, ktorá zhorela do tla.

Nad okolím továrne „Tiberghien“ preletelo sovietske lietadlo typu „Rata“, z ktorého boli zhadzované do jej priestoru ako do priestoru železničnej stanice a mestského parku zápalné žabky.

Na večer okolo 18. hodiny tohto dňa vyhodilo nemecké „Sprengkommando“ Nemci do povetria malý železničný mostík v tesnej blízkosti droždiarne. Výbuch bol tak silný, že otriasol blízkymi domami na pravej i ľavej strane Váhu, na ktorých zostali porozbíjané okná a vznikli poruchy aj v ich stabilite.

Priebeh oslobodenia mesta Trenčín

V noci z 9. na 10. apríla 1945 dorazili k Trenčínu prvé sovietske prieskumné hliadky od Soblahova a Mníchovej Lehoty a zaujali svoje bojové postavenie na návrší Breziny v blízkosti Calábkovej vily, v hornej časti ulice Priekopy, dnes Partizánskej ulice. Odtiaľ mali rozhľad na celú dolnú časť mesta, na Biskupice a na železničnú stanicu „Dolné nádražie“. Asi o 3. hodine nad ránom sa asi 60 členná skupina sovietskych vojakov ozbrojená ľahkými pešími zbraňami pustila dole po Ulici Priekopy až do blízkosti Grossovej tehelne, kde sa zastavila. Odtiaľ pokračovala 5-členná prieskumná hliadka, aby zistila miesta nemeckých obranných pozícií. Od domácich občanov získali informáciu, že 14 až 16 nemeckých vojakov vyzbrojených dvomi guľometmi zaujalo obranné postavenie na rohu pri Masarykových kasárňach. Hliadka po získaných informáciách postupovala ďalej

smerom k nemeckým pozíciám, pokým ich nezastavila strel'ba nemeckých vojakov, ktorá stála životy dvoch sovietskych vojakov. Hliadka vzhľadom na vzniknutú situáciu ustúpila.

V hornej časti Ulice Horný Šianec bola občanmi okolo 9. hodiny dvojčlenná hliadka sovietskych vojakov, ktorá prišla tiež od Breziny. Po prieskume sa hliadka vrátila cez evanjelický cintorín do východzieho postavenia. Okolo 15. hodiny prešla cez túto ulicu 12 členná skupina sovietskych vojakov pod vedením mladého kapitána a v jej dolnej časti, v dome kúpeľníka Gregoroviča nainštalovala poľný vysieláč.

Ďalšia skupina sovietskych vojsk postupovala po komunikácii smerujúcej do Trenčína od Soblahova. I keď im v postupe pred Trenčínom sťažovali umiestnené betónové kvádre, protitankové zátarasy a odpor nemeckého vojska, ktoré zaujalo obranné pozície v zákopoch, v guľometných hniezdach, delostrelecká príprava a tanky Sovietskej armády odpor zlikvidovali. Počas týchto bojov sovietsky tank vybočil z cesty a pod jeho váhou sa preborila zem práve na miestach, kde bolo uložené vodovodné potrubie vedúce z prameňa „HUK“ v Soblahove do Trenčína, došlo k jeho narušeniu a zastaveniu dodávky vody do Trenčína. Vzniknutú poruchu na vodovode aj s vyprostením tanku v priebehu troch dní za sporadickej strel'by zabezpečil vodovodný majster mesta Jozef Oravec so svojimi pracovníkmi. Vo večerných hodinách 9. apríla 1945 bola oslobodená značná časť Soblahovskej a Cintorínskej ulice. Centrum mesta Trenčín v tom čase bolo ešte v rukách Nemcov. Mestom prechádzali početné ozbrojené nemecké hliadky, ktoré znemožňovali akýkoľvek iný pohyb v meste, to znamená aj mestských poriadkových hliadok a vo vyšších podlažiach domov boli umiestňované guľometné hniezda. Nemci mali pre prípad ústupu pripravené zákopy za železničným podjazdom smerom na Hornú Sihoť. Obyvateľstvo s pochopiteľným strachom očakávalo ako sa situácia s príchodom frontu vyvinie. Jedno však vedelo, že minúty pobytu nemeckých vojsk v Trenčíne sú spočítané a že v zúfalstve určite spôsobia škodu pri svojom ústupe. A tak aj bolo. O 1.00 hodine v noci dňa 10. apríla 1945 mestom zatrasla obrovská detonácia spôsobená vyhodnotením dvojitého železničného mostu do vzduchu a o hodinu neskôr aj cestného mostu, ktorá zanechala popraskané steny okolitých domov a rozbité okná. Okrem toho dôsledkom nastrojeného výbuchu sa zrútil malý betónový železničný most na trati Trenčín – Chynorany. Mosty boli tak poškodené, že nebolo možné ich použiť ani pešími chodcami. Z ústneho podania občanov Istebníka a Orechového bola podaná informácia, že pri zničení cestného mostu boli vyhodnené do vzduchu s mostom aj meškajúce skupinky nemeckých vojakov. Na vyhodnenie mostov sa Nemci pripravovali dlhšie. Do otvorov, ktoré boli zámerne pripravené pri ich výstavbe v r. 1896 a do navrtaných otvorov v kamenných kvádrových pilieroch potom položili krabice plné výbušnín. Krabice výbušnín pripevnili aj na vrchnú časť železnú konštrukciu mostných oblúkov. Toto všetko elektrickými káblami pospájali, a sústredili do špeciálneho vozidla umiestneného na pravej strane Váhu niekoľko sto metrov od mosta a v danom čase to všetko naraz odpálili. Kronikár obce Orechové M. Orságh zaznamenal, že Nemci už na jar 1945 robili prípravy na zničenie mostov. Na mosty vraj uložili až 450 kg nálože. Niektoré nálože vybuchli hneď, niektoré až neskôr. V tom čase bola prerušená aj dodávka elektrického prúdu a mesto sa pohružilo do tmy. Predpokladá sa, že približne v tomto čase posledné nemecké bojové jednotky z mesta ustúpili. Presnejšie sa to nedalo zistiť, pretože nik sa neodvážil výjsť na ulicu. A zrazu po toľkom hrmete nastalo na ľavej strane Váhu ticho.

Na otázku, kedy odišli posledné nemecké vojenské jednotky z mesta sa nedali upresniť, pretože nik z domácich obyvateľov sa neodvážil výjsť na ulicu. Pravdepodobne tak bolo 10. apríla 1945 okolo 02,00 hodine rannej, pretože tesne po polnoci prešli okolo továrne Thiberghien nemeckí Volkssturmisti smerom k mostu. Prišli od Kubry s veľkým náhľením, pretože Červená armáda dosiahla Kubricu. Po prechode mostu niektorí nemeckí vojaci tamojším obyvateľom prezradili, že ich zmeškaní druhovia boli zabití pri vyhodnení mostov.

Hlavná časť Sovietskej armády sa nachádzala mimo chotára mesta a pripravovala ku

generálnemu útoku na Trenčín. Asi o pol piatej hodine ráno službukonajúca skupina Trenčanov – hlavný policajný strážmajster **Ondrej Bilčík**, policajný strážmajster **Karol Roháč** a člen vojenskej protiletectkej obrany **Štefan Vaško** pri prieskume situácie v oblasti Štúrovho námestia spozornela, keď za veľkého ticha začuli nápadné hrkotanie od Hviezdoslavovej ulice. Čoskoro zbadali, že sa približuje vojenská hliadka 2. Ukrajinského frontu Sovietskej armády ťahajúca za sebou guľomet pod vedením dôstojníka. Obe skupiny zastali a na vyzvanie veliteľa hliadky sa obe skupiny stretli na mieste námestie Domu armády. Po pozdrave veliteľa hliadky „zdravstvujte“ sa tento hneď vypytoval na predstaveného „goroda“ a po dome „goroda“ až pred mestský dom v Trenčíne. Ondrej Bilčík z otázok vyrozumel, že chce veliteľ hliadky v hodnosti nadporučíka rozprávať so starostom. Ten mu prisľúbil, že ihneď vyrozumie námestníka mešťanostu JUDr. Gerharda Šebáka a obe hliadky zostali stáť pred mestským domom. JUDr. Gerhard Šebák po prijatí hlásenia od Ondreja Bilčíka sa tento bezodkladne dostavil pred mestský dom, kde stala vojenská hliadka skladajúca sa zo 6 až 7 členov. Privítanie veliteľa hliadky a námestníka mešťanostu bolo vzájomne srdečné. Počas poskytnutého občerstvenia vojenskej hliadke požiadal námestníka mešťanostu veliteľa hliadky o meno veliteľa vojenského oddielu, aby ho mohol privítať a v mene obyvateľstva mesta Trenčín uistiť, že mesto Trenčín sa dáva bez odporu pod jeho moc a ochranu. Po občerstvení, keď sa vojenská hliadka vracala späť smerom k mestskej bráne, vybehla skupina nemeckých vojakov o počte 6 až 7 mužov z uličky z podhradia (Ul. Marka Aurélia) okolo sv. Trojice smerom k prechodu pod bývalým kinom „Bio Zora“ na Palackého ulicu. Zo smeru od Váhu sa ozvala prestrelka a potom všetko utíchlo. Vojenská hliadka Sovietskej armády sa však do prenasledovania nemeckých vojakov nezapojila.

Po odchode predsunutej hliadky Sovietskej armády námestník mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák vykonal tieto opatrenia :

- určil delegáciu, ktorá privíta veliteľa Sovietskej armády, ktorá oslobodila mesto Trenčín;
- pripraviť bielu zástavu, ktorá sa mala vyvesiť na budove mestského domu.

Na mestský dom medzitým prišiel člen komunistckej strany Štefan Ondruška, aby vykonal opatrenia na zvolanie porady členov ľavicového smeru revolučného národného výboru. Jeho členovia Ján Betinec, Pavol Fabo, Ján Doboš starší, Jozef Urban, Štefan Ondruška, Alexander Viselka a Štefan Černík za predsedovania Jána Bartáka sa predpoludním dňa 10. apríla 1945 sa zišli v byte Antona Šemberu na Súdnej ulici. Členovia ilegálnych skupín občianskeho smeru sa stretli popoludní na mestskom dome.

Uvítanie veliteľa Sovietskej armády oslobodzujúcej mesto Trenčín

Asi okolo 7,00 hod. dňa 10. apríla, 1945 bolo oznámené námestníkovi mešťanostu mesta Trenčín JUDr. Gerhardovi Šebákovi, že veliteľ oslobodzujúcich oddielov Sovietskej armády už vstúpil na územie južnej časti mesta a približuje sa k námestiu sv. Anny. Na tomto mieste sa malo uskutočniť stretnutie veliteľa Sovietskej armády s predstaviteľmi mesta Trenčín. Delegáciu mesta Trenčín tvorili :

- námestník mešťanostu **JUDr. Gerhard Šebák**,
- zástupca Trenčianskeho okresu **František Jakubócy**,
- zástupca bezpečnostných síl v Trenčíne **Andrej Bilčík**,
- bankový úradník **Ján Sapák**,
- a župný účtovník **Štefan Hunčík**.

Členovia delegácie boli opatrení bielymi páskami na rukávoch. Sovietsky veliteľ dal pokyn, aby sa členovia mestskej delegácie k nemu priblížili. Tlmočník predstavil sovietskeho veliteľa námestníkovi mešťanostu JUDr. Gerhardovi Šebákovi. Avšak jeho priezvisko má

dve verzie a to buď ako **plukovník Korolenko**, alebo ako **podplukovník Danilenko**, v civile vedecký archeologický pracovník z Kyjeva. Po tomto predstavení námestník mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák privítal bratskú osloboditeľskú Červenú armádu tak v mene obyvateľstva mesta Trenčín ako aj v mene svojom ako dočasný správca mesta Trenčín. Potom požiadal veliteľa, aby prijal pozvanie na mestský dom, kde mu odovzdá administráciu mesta Trenčín, aby mohol vykonať ďalšie opatrenia. Veliteľ poďakoval za privítanie a uistil ho, že všetky jeho želania, ako aj želania obyvateľstva budú splnené podľa daných možností. Úprimnosť obyvateľstva mesta Trenčín bude opätovaná úprimnosťou sovietskych vojakov. Všetci sa pobrali na mestský dom. Počas cesty i napriek paľbe Nemcov spoza Váhu z mínometov tu i tam vychádzali z úkrytov zvedaví občania a veliteľa nadšene pozdravovali. V čase príchodu veliteľa Sovietskej armády a jeho sprievodu do budovy mestského domu viala na jeho priečelí biela zástava, čím sa dalo na známosť, že sa dáva pod ochranu svojich osloboditeľov. Táto zástava bola potom vymenená zástavou mesta Trenčín v jeho štvorkockových červených a bielych farbách. Na správe mesta zavládlo nové ovzdušie. Pri príchode pred mestským domom námestník mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák privítal veliteľa a jeho podriadených staroslovenským zvykom, teda chlebom soľou, ktoré im podávalo dievčatko na pripravenom podnose. Po vstupe do mestského domu nasledovalo formálne odovzdávanie mesta Trenčín sovietskemu veliteľovi v kancelárii mešťanostu aj so symbolickým odovzdaním kľúča od radnice. Potom nasledovala krátka porada, na ktorej sa vojenský veliteľ nechal informovať o meste Trenčín a jeho okolí. Veliteľ poveril námestníka mešťanostu JUDr. Gerharda Šebáka, aby aj naďalej viedol správu mesta Trenčín a zabezpečoval v ňom poriadok a pokoj. Za vojenského veliteľa mesta Trenčína bol menovaný **major Treťjakov**. Pre potreby vojenského veliteľa mesta Trenčín boli vyčlenené kancelárie na prízemí a prvom poschodí. A tak mestský dom sa stal sídlom vojenského veliteľstva Sovietskej armády až do májových dní 1945. Pre potreby správy mesta Trenčín a polície bol ponechaný len malý počet miestností, pretože mestská správa disponovala len s malým počtom svojho bývalého zamestnanectva. V kronike mesta Trenčín sa spomína, absencia niektorých zamestnancov ako napríklad :

- mestský tajomník **dr. Darvaš** sa nachádzal v koncentračnom tábore,
- jeho zástupca **dr. Pazstor** bol mimo Trenčína,
- technický referent **Ing. Odon Blažek** bol mimo Trenčín,
- lesník **Fritz Erlebach** evakuoval s Nemcami,
- vedúci notár **Eugen Holič** bol v stave nemocných,
- policajný referent ešte nenastúpil do služby,
- účtovníci **Jozef Zlatoš** a **Irena Capáková**, bývali na pravej strane Váhu a pre vyhodené mosty sa nemohli dostaviť do práce.

Na druhej strane sa spomínajú zamestnanci mesta Trenčín, ktorí zostali vernej službe mestu počas najťažších dní. Kronika spomína, že okrem členov polície námestníkovi mešťanostu neúnavne a účinne pomáhali :

- kancelistka **Gizela Čerňanská**,
- mestský gazda **Eduard Pekarovič**,
- hlavný mestský účtovník **Ladislav Farkaš**,
- účtovník **Štefan Čapák**,
- kancelársky úradník **Dezider Rybár**,
- mestský vodomajster **Jozef Oravec**,
- mestskí hasiči, doručovatelia a mestskí robotníci.

V priebehu dopoludnia Sovietske vojsko príchodom od juhu a od Breziny postupne obsadzovalo centrum mesta a ľavé pobrežie mesta Trenčín. Približne okolo 11,00 hodiny bolo mesto obsadené. Pri kladení telefónneho spojenia zajala telefónna hliadka v parku

jedného nemeckého vojaka, ktorý sa predtým skrýval v niektorom z blízkych domov. Vojenský veliteľ vyhlásil úplnú voľnosť pri vykonávaní náboženských obradov a ku kostolom dal postaviť stráže, aby bohoslužby neboli nikým rušené. Týmto svojím rozhodnutím dal na známosť obyvateľstvu, že nie je pravda nepriateľstvo Sovietskej armády k náboženstvám a cirkvám, ako o tom hlásala fašistická propaganda. Toto svoje rozhodnutie umocnil aj praktickým činom, keď popoludní v sprievode tlmočníka Štefana Hunčíka navštívil kláštor sestier Notre Dame. Kronikár doslova píše, citujem „predstavenou bol srdečne privítaný a občerstvením ponúknutý.“ Tento jeho akt skutočne zapôsobil na utíšenie pochybovačnej časti obyvateľstva, rozjatreného novinárskymi a šepkanými správami.

Kronika približuje aj ďalšiu udalosť, ktorá sa stala 10. apríla 1945. Dopoludnia od Skalky na letisku v Biskupiciach pristálo rumunské lietadlo nezisteného druhu, ktoré Nemci z okolia Kostolnej a Zlatoviec zamerali a strieľali. Šesťčlenná posádka lietadla, len čo po pristáti vystúpila, zasiahli lietadlo mínometné granáty a lietadlo zhorelo.

Vojenský veliteľ Sovietskej armády a správa mesta Trenčín

Po prvom veliteľovi majorovi Treťjakovovi ešte takmer v deň oslobodenia prevzal velenie v meste Trenčín starší poručík **Michail Čerezov**, povolaním stredoškolský profesor, neskôr veľmi obľúbený u obyvateľstva. Na jeho žiadosť JUDr. Gerhard Šebák zostal i naďalej v čele civilnej správy vo funkcii starostu a vo funkcii ho potvrdili i vyššie vojenské úrady Sovietskej armády. Správa mesta Trenčín bola vo svojej činnosti nezávislá na vojenskej až na ojedinelé vážnejšie prípady, kde bol potrebný súhlas vojenského veliteľa mesta.

Starší poručík Michail Čerezov mal široký rozhľad a skúsenosti, ktoré využíval v súlade s potrebami mesta a jeho občanov. Ako vojak konal vždy rázne a pohotovo, ale nadovšetko spravodlivo. Nenávidel krivdu a klamstvo. Nadovšetko miloval svoju vlasť. Ku každému bol úprimný a spätne aj on vyžadoval od každého úprimnosť. Na zlepšenie komunikácie medzi zamestnancami mestskej správy a vojenského veliteľstva vyhľadal JUDr. Gerhard Šebák najprv šesť a neskôr dvanásť tlmočníkov v rusko-slovenskej reči, ktorých honorovala správa mesta Trenčín. Vo vyhláske mesta Trenčín o súpise tlmočníkov zo dňa 11. mája 1945, túto činnosť vykonávali – Štefan Hinčík z Okresného úradu Trenčín, bankový úradník Ján Sapák, Jozef Moravanský, Ladislav Richtárich, Michal Dukát, V.M. Kopač, Ján Jonák, Alexander Pelikán, bankový úradník Oldřich Stránsky a výlučne pre vojenského veliteľa mesta pracovala študentka rehoľného gymnázia Ľudmila Michajlovská. Pobočníkom veliteľa mesta Trenčín staršieho poručíka Michaila Čerezova bol kapitán Samochvalov.

Na doplnenie osobnosti staršieho poručíka Michaila Čerezova treba zvýrazniť aj jeho záujem o históriu mesta Trenčín, s ktorou ho zoznámil námestník mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák. No keď sa dozvedel, že najpovolanejším historikom mesta Trenčín je rektor piaristov Jozef Branecský, tak sa sprostredkovalo ich vzájomné stretnutie dňa 22. apríla 1945. Na záver stretnutia Jozef Branecský odovzdal sovietskemu veliteľovi publikáciu pod názvom „Krátke dejiny Trenčína“, ktorej autormi boli Jozef Branecský a Jozef Gálik.

Činnosť civilnej mestskej správy v Trenčíne

Od 10. apríla 1945 civilná správa mesta Trenčín pod vedením námestníka mešťanostu JUDr. Gerharda Šebáka pracovala mimoriadne usilovne. Do 16. mája 1945 vydala 41 vyhlášok všakového druhu. Keďže nebolo elektrickej energie, nemohol fungovať mestský rozhlas a informovanosť občanov sa zabezpečovala vo forme vylepovaných plagátov. V súrnych prípadoch sa používalo vyhubovanie, ktoré zabezpečoval mestský zamestnanec

Alojz Úhl. Podobne aj vyskytnutá porucha na dodávke pitnej vody zo Soblahova z prameňa „Huk“ a prerušená dodávka elektrickej energie do čerpacej stanice Horná Sihot' občanom trocha skomplikovala život na tri až štyri dni, keď sa muselo čerpať vodu z náhradných zdrojov. I tu sa ukázala predvídavosť vedenia mesta, že ešte v čase pred príchodom frontu boli všetky studne preskúmané stálou hasičskou stanicou pod vedením jej veliteľa Aristída Ripku a nezávadné zaevidované pre prípad potreby.

Vyhlášky vydané námestníkom mešťanostu mesta Trenčín

♣ Vyhláška č. 3004/1945 zo dňa 10. apríla 1945

V tejto vyhláške bolo oznámené, že :

- osloboditeľská Červená armáda bola srdečne v meste privítaná a jej úlohou je zabezpečovať verejný poriadok a pokoj;

- vedením Mestského úradu v Trenčíne bol poverený JUDr. Gerhard Šebák, ktorý z príkazu mestského veliteľa Červenej armády vydáva tieto príkazy a zákazy :

- a) zakazuje sa predaj alkoholických nápojov a vína;
- b) pracovníci cirkevných a verejných úradov majú hneď nastúpiť do normálnej práce;
- c) cirkevné bohoslužby a pohreby sú povolené;
- d) verejné schôdze a zhromaždenia sú zakázané;
- e) obchody sa priebežne neotvárajú a v reštauráciach a kaviarňach možno obsluhovať bez poskytovania alkoholických nápojov;
- f) majitelia podnikov a závodov majú vykonať najnutnejšie opravy, aby sa v nich mohlo pracovať;
- g) vyzvali sa občania, ktorí sú držiteľmi rádioprijímačov a vysielaciek, aby tieto oproti podpisu odovzdali do 15. apríla 1945 mestskej polícii;
- h) vyzvali sa občania, ktorí vlastnia strelné zbrane a muníciu, aby tieto odovzdali do 15. apríla 1945 mestskej polícii;
- i) pri nákupoch možno platiť menou Slovenského štátu a novou menou ČSR a nemožno platiť ríšskymi markami a rubľami;
- j) zakazuje sa pohyb občanov na uliciach a verejných priestoroch v čase od 21,00 hod. do 05,00 hod.
- k) pre každého občana bolo vyhlásené varovanie, aby sa zdržal nepremyslených činov ako krádeží, lúpeží a iných ťažkých skutkov;

♣ Vyhláška č. 3405/1945 zo dňa 12. apríla 1945

Vyhláškou boli vyzvaní všetci zamestnanci mesta, pokiaľ boli ich adresy pre vojnové udalosti neznáme, aby nastúpili do práce.

♣ Vyhláška č. 3406/1945 zo dňa 12. apríla 1945

Vyhláška uspokojovala obyvateľstvo mesta Trenčín, že sa podarilo zadovážiť hovädzie mäso na zásobovanie civilného obyvateľstva, a preto dňom 16. apríla 1945 sa bude vydávať vo vyznačených predajniach po predložení odberných

preukážok proti plateniu v hotovosti celkom pol kila mäsa pre domácnosť o počte troch členov. Pri väčšom počte členov domácnosti sa malo vydávať 1 kg mäsa. Mäso bolo vydávané v zabalených balíčkoch.

♣ Vyhláška č. 3407/1945 zo dňa 12. apríla 1945

Vyhláškou :

a) bol zrušený letný čas, ktorý zaviedli od 1. apríla 1945 Nemci;

b) opätovne sa pripomenul zákaz predaja alkoholických nápojov, pretože sa vyskytli prípady i jeho nadmerného užívania.

♣ Vyhláška č. 3409/1945 zo dňa 13. apríla 1945

Vyhláškou bola stanovená povinnosť obyvateľstvu :

- hlásiť nálezy mŕtvol;
- vykonávať najnutnejšie opravy poškodených domov;
- nedotýkať nevybuchnutých mínometných granátov;
- vodu používať len po prevarení;
- povinnosť odstránenia zdochlín a inej nečistoty v záujme hygieny;

♣ Vyhláška č. 3410/1945 z 13. apríla 1945

Vyhláškou bola daná výzva občanom k prácam na stavbe mostov cez rieku Váh.

♣ Vyhláška č. 3412/1945 zo dňa 13. apríla 1945

Vyhláškou bolo stanovené, že židia vracajúci sa do Trenčína sa majú umiestniť vo svojich bývalých bytoch alebo domoch po dohode s ich terajšími držiteľmi.

♣ Vyhláška č. 3458/1945 zo dňa 17. apríla 1945

Vyhláška znela o povinnom zhotovení zoznamov verejných zamestnancov (úradníkov) v službe i mimo nej a ďalej o odstraňovaní mín a opravách poškodených bytov.

♣ Vyhláška č. 3472/1945 zo dňa 17. apríla 1945

Vyhláška nariadila otvorenie mäsiarskych a pekárskych predajní, obchodov s potravinami a semenami a pohostinstiev.

Bola určená aj predajná doba. Vyhláška zakazovala zvyšovanie cien tovarov predaja alkoholu, včítanie vína.

♣ Vyhláška č. 3523/1945 zo dňa 20. apríla 1945

Vyhláška nariadila súpis obyvateľstva mesta Trenčín vo dňoch 21. až 27. apríla 1945.

♣ Vyhláška č. 3528/1945 zo dňa 21. apríla 1945

Vyhláškou sa :

- zrušilo pomenovanie Ulice Adolfa Hitlera na Sihoti a vrátilo sa je pôvodné pomenovanie po Dr. M. Hodžovi;
- nariadilo odstránenie nemeckých nápisov na obchodoch.

Dňa 12. apríla 1945 bola v kine Hviezda založená „Národná milícia v Trenčíne“, ku ktorej podnet dali účastníci ilegálneho odboja a Slovenského národného povstania. Milícia pod vedením Jozefa Šimončíka podliehala na začiatku svojej existencie námestníkovi mešťanostu, neskôr priamo veleniu žandárskeho nadporučíka Jána Tomeka so súhlasom sovietskeho vojenského veliteľa mesta. Úlohou milície bolo udržiavanie poriadku a bezpečnosti mesta, preto bola aj vyzbrojená ukoristenými nemeckými ľahkými pechotnými zbraňami. V ojedinelých prípadoch slúžila na zaisťovaciú a eskortnú službu. Strážila tiež súdnu väznicu. Milícia mala sídlo v budove Sokolovne na Sihoti. Oblečenie milicionárov

bolo rôzne – vojenské rovnošaty, civilné šatstvo, no najčastejšie montérky. Počet členov milície bolo okolo 120. Ako vojenská zložka prestala fungovať 27. júna 1945.

Časť mesta Trenčín na ľavom brehu Váhu bola teda dňa 10. apríla 1945 oslobodená a na oslobodenie časti mesta na pravom brehu Váhu sa čakalo až do 29. apríla 1945. Nemci so svojimi spojencami z výhodných obranných pozícií od bývalej Neherovej továrne (Odevné závody), riečnych hrádzi medzi obidvomi mostami a obcami Orechové, Zamarovce až k malej Skalke ostreľovali mesto Trenčín. Najodstreľovanejšie bolo centrum mesta – mestský dom, kláštor piaristov, poštový úrad, mestské múzeum, evanjelický cintorín, ochranný múr farského kostola a podobne. Autor spomína, že jedna mínová strela zasiahla múzeum na druhom poschodí, preletela cez okno do výstavnej siene. V tom čase sa v danom priestore zdržovali evakuantky, no na šťastie strela dopadla bez explózie a okrem poškodených parkiet nikomu z prítomných neublížila. Terčom guľometnej paľby bola aj dominanta mesta Trenčín Trenčiansky hrad, pretože na Matúšovej veži mestský polír Peter Vaculík s pomocníkmi vztýčili červenú zástavu. Postupne však nemecké vojská ustupovali cez Drietomský priesmyk na Moravu a na ochranu pravého brehu Váhu zostali len malé počty nemeckých vojakov, ktoré si vymýšľali všakové figle na oklamanie sovietskych vojakov. Napríklad z továrne Nehera figuríny poobliekali za nemeckých vojakov aj s prilbami a vystrčili na hrádzu, aby pomiatli svojho vojenského protivníka. Počas ostreľovania mesta nepriateľom, ktoré trvalo až do ranných hodín 29. apríla 1945 dopadlo na mesto Trenčín podľa odhadu 800 až 1000 explodovaných a neexplodovaných granátov a mín, mimo nespočetných striel z guľometov a ostatných pechotných zbraní. Na strechách domov a stenách domov i po viacerých rokoch bolo ešte vidieť svedectvo bojov.

Dňa 13. apríla 1945 zosilnela guľometná paľba z oboch brehov Váhu, okorenená vo večerných hodinách veľkou jarnou búrkou a paľbou sovietskych kanónov smerom na Orechové a Skalku, ktorou sa zahájil útok od Trenčína na Opatovú nad Váhom. Sovietske vojská v tento deň oslobodili obce Opatovú nad Váhom a Kochanovce.

Od 17. apríla 1945 bola námestníkom mešťanostu zavedená pracovná povinnosť mužov vo veku od 18 do 40 rokov na zabezpečovanie nevyhnutných potrieb mesta Trenčín a Červenej armády. Títo muži museli každé ráno stáť o 7,00 hod.

rannej pred mestským domom, odkiaľ im bola určená verejná práca. V tomto istom čase boli vyzvaní zdraví občania mesta Trenčín vo veku 18 až 50 rokov, aby darovali svoju krv pre vojakov Červenej armády a Československej armády. Tým občanom, ktorí sa takto rozhodli, vydal mestský veliteľ Červenej armády čestné uznanie a mesto Trenčín im poskytlo hmotné výhody – pri dare 250 gramov krvi darca dostal peňažnú odmenu vo výške 250 pengö, 300 gramov cukru, 300 gramov masla, 300 gramov mäsa a 300 gramov krúpov alebo krupice. Pred odberom krvi darcom boli poskytnuté výdatné raňajky a výdatný obed po odbere. Okrem toho boli oslobodení dva dni od povinných prác.

No, ale vráťme sa ešte k tlejúcemu vojnovému požiaru druhej svetovej vojny v Trenčíne. Po vojskách Červenej armády postupne prichádzali do Trenčína vojenské jednotky 4. Rumunskej armády, ktoré boli umiestnené v budove Okresnej nemocenskej poisťovne a v jej najbližšom okolí. Rumunským jednotkám velil **generál Cozma** a rumunskému letectvu **major dr. Adamiu**. Sovietske a rumunské lietadlá prelietavali nad územím pravého brehu Váhu, okupovaného Nemcami, aby zistili ich pohyb. Lety nemeckých lietadiel sa už nezaznamenali. V tomto čase prichádzali do Trenčína aj vojaci a dôstojníci československého armádneho zboru a tak dňa 23. apríla 1945 sa vytvorilo v Trenčíne posádkové veliteľstvo Československej armády, ktorému velil štábný kapitán letectva Mikuláš Šumichrast. Do mesta s príchodom frontu prišlo okrem vojakov aj veľa evakuantov, zväčša cudzincov – Belgičanov, Holanďanov, Francúzov, občanov bývalého Protektorátu, ktorí sa v ňom prechodne zdržovali. Aby bola aká – taká evidencia o týchto ľuďoch, na rozkaz miestneho veliteľa Červenej armády sa museli všetci tí, ktorí nemali

trvalí pobyt v meste Trenčín, prihlásiť na mestskej polícii dňom 29. apríla 1945.

Zdravotnícku starostlivosť o utečencov, ktorí sa zdržovali v Trenčíne počas trvania frontu, zabezpečovala stanica Červeného kríža, vedenú prešovským evakantom Ripkom. Bola umiestnená v budove Trenčianskeho múzea. Šéflekárom stanice bol MUDr. Ambróz Petrovič, jeho zástupcom MUDr. Štefan Pásztor a tajomníkom Veleslav Patzelt. V ich činnosti boli nápomocní jeden lekárnik, dvaja medici a domovník múzea Pavol Poláček. V budove múzea bola zriadená „Záchytná stanica utečencov“, ktorej materiálne vybavenie (šatstvo, bielizeň, masť, káva a mäso z jednej porazenej kravy, zrekvirovanej v Kubrici) pochádzalo z akcie „zimná pomoc“ organizovanej HSLŠ, pomohlo načas preklenúť ťažkosti starostlivosti o utečencov.

Rozhodujúcu starostlivosť o chorých a ranených mala popri poľných vojenských lazaretoch štátna nemocnica v Trenčíne. Pod vedením riaditeľa MUDr. Ignáca Matisa a správcu Leonarda Pajdušáka boli v nemocnici v činnosti oddelenia chirurgické, gynekologické, interné, infekčné, tuberkulózne a psychiatrické s kapacitou 700 postelí. O chorých sa s mimoriadnou starostlivosťou starali lekári, rehoľné sestry sv. Vincenta a civilný personál kuchyne. Počas prechodu frontu jednotlivé oddelenia uvoľnili svoje pôvodné priestory na poschodiach a presťahovali sa aj s chorými pacientmi do suterénov, aby tak znížili riziko straty ľudských životov. Veď nemocnica sa nachádzala v ohrozenom pásme, kde dopadali mínometné granáty vystreľované Nemcami spoza Váhu. Voľný pohyb po dvore a parku nemocnice bol života nebezpečným.

Vojnovými udalosťami mesto Trenčín sa stalo izolované od najnovších správ, pretože informačné toky prostredníctvom média boli zastavené. Počnúc 13. aprílom 1945 veliteľstvo Červenej armády v spolupráci so správou mesta Trenčín začalo vydávať „Frontové správy“, ktoré mali kapitoly :

- Súhrn frontových správ zo dňa
- a Vojenské udalosti v západnej Európe

Správy, pretože nebol elektrický prúd v tlačiarňi „Grafia“, sa tlačili denne ručne miestnym tlačiarom Štefanom Černikom s nákladom 300 až 350 kusov.

I keď mesto bolo stále pod paľbou Nemcov spoza Váhu veliteľstvo Červenej armády sa snažilo rozptýliť obyvateľstvo Trenčína filmovými predstaveniami v kine Metro. Už 14. apríla 1945 bol premietaný film partizánskeho prostredia pod názvom „Sekretár Rajkoma“ v troch reprízach preplneného hľadiska. Treba podotknúť, že elektrická energia bola zabezpečovaná mobilnými generátormi, pretože elektrickej nebolo.

Úplné oslobodenie mesta Trenčín

Vyhláška správcu mesta Trenčín č. 3596/1945 zo dňa 27. apríla 1945 bola vydaná z titulu mimoriadneho nariadenia mestského veliteľa Červenej armády v dôsledku predpokladanej záverečnej fáze oslobodenia pravého brehu mesta Trenčín a blízkych obcí. Vyhláška :

- vymedzila povinnosť pre občanov mesta Trenčín bývajúcich v domoch na uliciach blízko Váhu, aby sa po 19,00 hod. v deň vydania vyhlášky vysťahovali. Dotknuté boli ulice – Rybárska, Jarmočná, Poľná, Špitalská, Panenská, Električná, Staré sady, Pribinova, Hasičská, Palackého, Pri lesíku, Popolová, Hurbanova.
- doporučila občanom vziať si vzácne hnutelné veci, potraviny na dva až tri dni a prostriedky slúžiace k prenocovaniu;
- doporučila občanom, aby sa ubytovali u svojich najbližších známych;
- doporučila občanom, aby okná zvesili a uschovali;
- uspokojila občanov, aby tak konali bez zbytočnej paniky, rozčúlenia a náreku;

Sovietska armáda za podpory Rumunskej armády nezaútočila frontálne na opevnených Nemcov na pravej strane Váhu mesta Trenčín, ale zboku, prielomom pri Chocholnej. Delostrelecká príprava z kaľuší a bombardovanie z lietadiel narušila disciplínu nemeckých vojsk a zmohli sa na útek Drietomským priesmykom na Moravu. Vďaka tomuto obchvatu bola narušená taktika nemeckých vojsk obrany pravého brehu rieky Váh v Trenčíne brániť toto významné miesto a vstup víťazných vojsk do ich tyla spôsobil ústup z obranných pozícií a tak pravobrežná časť mesta bola oslobodená bez veľkých bojov a materiálových škôd. Nemeckí vojaci brániaci časť hrádze za mostami, aby si zachránili životy a predišli zajatiu, prezliekli sa do montérok z továrne „Neheru“ a utekali na Moravu. Toto sa stalo z 28. na 29. apríla 1945 za silného jarného dažďa. Dňa 29. apríla 1945, keď sa sovietske jednotky preplavili na orechovský breh rieky Váh, ale v obranných pozíciách už nenašli žiadneho nepriateľského vojaka. Ustupujúci nemeckí vojaci sem tam zasielali propagačné strely z istebníckych a zamarovských kopcov, čo však nemalo vplyv postupujúcim sovietskym vojskám pri obsadzovaní nábregia. Bolo veľmi sympatické, že občania z pravobrežnej časti Váhu pri továrni „Nehera“, keď videli, že nemecké vojská opustili guľometné hniezda, prichádzali na hrádzu a mávaním bielych a červených vlajok signalizovali, že Nemcov tam niet. Prvé hliadky osloboditeľov vítali občania srdečne a pohostinne. Národná milícia začala prehľadávať všetky domy na zámostí, či sa tam náhodne neukryl nepriateľský vojak.

Vyvrcholením oslobodenia mesta Trenčín boli oslavy 1. mája. Do slávnostného ruha sa odel mestský dom, ktorého čelná strana bola vyzdobená čečinou, zástavami a veľkými portrétmi J. V. Stalina a dr. E. Beneša. Sovietske a rumunské jednotky v posádke mali služobné voľno a úradníci mestskej správy od začiatku prechodu frontu prvý raz neúradovali.

Hlavná slávnosť sa uskutočnila o 16,00 hod. z bezpečnostných dôvodov v kine Metro. Začiatok osláv patrilo československej štátnej hymne spievanej občanmi a sovietskej hymne spievanej spevokolom sovietskych vojakov. Slávnostný prejav predniesol **vojenský veliteľ mesta Michail Čerezov** v ruskej reči. Jeho reč bola často prerušovaná prejavmi nadšenia najmä vtedy, keď hovoril o svojej vlasti a vodcovi Stalinovi. Vzdal hold všetkým padlým hrdinom. Potom nasledoval príhovor predsedu Okresného revolučného národného výboru v Trenčíne a evanjelického seniora **Jána Zemana**, ktorý vyjadril radosť nad oslobodením mesta Trenčín a vzdal hold Sovietskej armáde. V mene katolíckej časti obyvateľstva sa k prítomným prihovoril dominikánsky **páter Rafael** a za robotníkov sa prihovoril **Štefan Černík**. Slávnosť bola ukončená hymnickou piesňou „Kto za pravdu horí“ a vlasteneckými piesňami sovietskych vojakov.

O 17,00 hod. pokračovala slávnosť slávnostnou akadémiou usporiadanou v hoteli Tatra, v ktorej vystúpili tanečníci a speváci s ukážkami slovenských a ruských tancov a piesní. Na počúvanie a neskôr do tanca hral orchester pod taktovkou **Aladára Petkeša**. Spomínaný orchester bol zložený hudobníkov, ktorí od druhej polovice apríla 1945 nacvičovali hudobné diela a z toho dôvodu boli oslobodení od pracovnej povinnosti a boli vedení ako legitimovaní hudobníci. Len pre zaujímavosť uvediem niekoľko mien – Karol Pádivý, Ján Novák, Aladár Petkeš, Alexej Petkeš, Anton Selecký, Ján Pevný, Ondrej Marko, Ondrej Ružbarský, Štefan Šípoš, Anton Kotouč, Vladimír Záhranka, Eugen Leitman, Alojz Kebis, Viliam Payerberger, Václav Mucha, Michal Hanin, Pavel Matúšek a Jozef Kulich. Družná zábava spojená s tancom trvala do neskorých nočných hodín.

Dňa 6. mája 1945 pozval vojenský veliteľ mesta Trenčín Michail Čerezov námestníka mešťanostu mesta Trenčín JUDr. Gerharda Šebáka a predsedu Okresného revolučného národného výboru v Trenčíne a evanjelického seniora Jána Zemana, aby im oznámil, že štvortýždňovej spolupráci pri správe mesta a konsolidácii pomerov odchádza na Moravu za postupujúcou Sovietskou armádou. Poďakoval im a celému mestu Trenčín za nevšednú lásku a ochotu, ktoré prijalo svojich osloboditeľov. Prehlásil, že ani v jednom

oslobodenom meste sa nestretol s takým porozumením ako to bolo v Trenčíne. Zaželel do budúcnosti mestu Trenčín veľa zdaru. Starosta JUDr. Gerhard Šebák vyslovil veliteľovi poďakovanie v mene občanov mesta ako aj v mene svojom, ktorú poskytoval počas svojho prechodného pôsobenia v meste.

Hneď po oslobodení mesta Trenčín ležiaceho na ľavej strane rieky Váh bolo zo strategického hľadiska potrebné ustupujúcimi nemeckými vojskami zničený most určený verejnej premávke nahradiť provizóriom. Preto sovietski ženisti sa snažili spojiť obidva brehy pontónovým mostom. Dravosť rieky znásobená zvýšenou hladinou toku spôsobeného topením sa snehu tento zámer neumožnila uskutočniť. Preto sa začal poviše zničeného mosta stavať nový drevený most. Stavbu viedol po stránke projekčnej a realizačnej kapitán **Ing. Alexander Amanov**, ktorý mal svoju technickú kanceláriu v dome pravotára JUDr. Vojtecha Okruckého. Pomocné práce vykonávali občania mesta a neskôr aj rumunskí vojaci, ale chýbali tesári a povozníci s koňmi, ktorí by vozili drevo z lesov blízkej obce Soblahov a do Barytusovej píly na spracovanie. Mnohí povolání robotníci prejavovali neochotu, pretože príprava dreva pre nový most sa diala v čase, keď na druhej strane rieky boli ešte zakopaní Nemci, odkiaľ mesto Trenčín ostrelovali. Preto sa stavba mosta oneskorovala.

Slávnostný deň otvorenia nového mosta nastal dňa 11. mája 1945 o 12,00 hod. Ešte pred jeho odovzdaním sa dohodla správa mesta Trenčín s vojenským veliteľom mesta Trenčín, že most ponesie meno po J. V. Stalinovi. Výzdoba mosta československými, sovietskymi a rumunskými zástavami a girlandami z jedličiek, nastúpené vojenské jednotky Sovietskej a Rumunskej armády a početný dav občanov mesta Trenčín to bola kulisa slávnostného otvorenia nového mosta. Slávnosť sa začala hymnami československou, sovietskou a rumunskou a po nich bol prečítaný rozkaz nastúpeným vojakom. Potom nasledovali príhovory náčelníka stavby mostu kapitána **Ing. Alexandra Amanovova**, kapitána Sovietskej armády a majora Rumunskej armády. Náместník mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák vo svojom príhovore poďakoval predovšetkým stavby vedúcemu kapitánovi Ing. Alexandrovi Amanovovi a na pamiatku mu odovzdal album s fotografiami mesta Trenčín. Predseda Okresného revolučného národného výboru v Trenčíne evanjelický senior Ján Zeman poďakoval v mene obyvateľstva mesta Trenčín oslobodzujúcim vojskám za prinesenú slobodu ako aj za výstavbu nového mostu, ktorý sa stal nepostrádateľným pre hospodársky život mesta Trenčín, ale aj celého Považia, pretože od Piešťan po žilinu bol jediným, ktorý spájal oba brehy rieky Váh. Po svojom príhovore prestrihol nožnicami stuhu a 12 krojovaných dievčat odovzdávalo kytice kvetov príslušníkom Sovietskej a Rumunskej armády a tiež oficiálnym hosťom zdržujúcim sa na provizórnej tribúne umiestnenej na korbe nákladného auta. Zástupcovia mesta Trenčín odovzdali najaktívnejším robotníkom vecné dary. No a potom sa už pohol sprievod, lemovaný členmi mestskej milície, z ľavého brehu Váhu na pravý breh, kde ich privítali občania. Na záver slávnosti krojované dievčatá, mládež a ostatní občania nasadli do pripravených áut a vykonali okružnú cestu mestom.

Dňa 18. mája sa uskutočnila na dnešnom Mierovom námestí v Trenčíne posledná pocta veliteľovi partizánskej 2. Stalinovej brigády Iljovi Danielovičovi Dibrovovi, ktorá operovala v kraji pod Javorinou. Bolo to posledné zastavenie pohrebného sprievodu s rakvou nebohého od Bošáce po Trenčín pred jeho odletom do Kyjeva. Z nebohým sa za mestom rozlúčil predseda Miestneho národného výboru v Trenčíne Ján Barták a člen mestskej milície Ján Betinec.

Prvé zasadnutie Miestneho národného výboru

Po rokovaníach v Okresnom revolučnom národnom výbore v Trenčíne bolo dohodnuté, že predsedu Miestneho národného výboru v Trenčíne si určí komunistická strana a predsedu Okresného národného výboru v Trenčíne si určí demokratická strana. A tak, podľa už

spomínanej dohody bol do funkcie predsedu Miestneho národného výboru v Trenčíne postavený komunista Ján Barták, ktorý už v minulosti zastával funkciu prvého námestníka starostu mesta.

Prvé zasadnutie Miestneho národného výboru v Trenčíne sa uskutočnilo dňa 18. mája 1945 vo veľkej zasadačke mestského domu. Jeho predseda Ján Barták hneď v úvode konštatoval, že zloženie národného výboru bola dohodou politických strán a všetci jeho členovia sú tu na to, aby spolupracovali bez ohľadu na politickú príslušnosť pre blaho mesta Trenčín. Jeho príhovor zvýraznil potrebu reorganizácie mestskej správy. Všetkým zamestnancom mesta, osobitne námestníkovi mešťanostovi JUDr. Gerhardovi Šebákovi poďakoval za namáhavú prácu v najkritickejšom období a odvolal ho z funkcie námestníka mešťanostu. Po predsedovi sa ujal slova podpredseda národného výboru evanjelický senior Ján Zeman, ktorý oboznámil s novým ľudovodemokratickým programom úradovania so zdôraznením odstránenia byrokratizmu, aby úradník mal dobrú vôľu pri plnení požiadaviek občanov. Po skončení rokovania odovzdal bývalý námestník mešťanostu JUDr. Gerhard Šebák za prítomnosti mestského notára Eugena Holíča predsedovi národného výboru Jánovi Bartákovi agendu mesta Trenčín, ktoré sa počas frontových udalostí nahromadili a súčasne načrtol najnaliehavejšie potreby mesta pre najbližšie obdobie.

Po starších na oživenie pamäti, kto bol členom prvého Miestneho národného výboru v Trenčíne po oslobodení v roku 1945 :

predseda – Ján Barták

podpredsedovia – Ján Zeman, Štefan Černík

členovia – Mária Turková, Jozef Jakubócy, František Tomek, Karol Buček, Ján Ševčík, Štefan Zavadinka, Jozef Rehák, Emil Macásek, Ján Zajac, Alexander Trančík, Augustín Ďurža, Ján Zmeták, Štefan Mičkovič, Václav Pazdera, Pavol Pobežal, Rudolf Zaťovič, Adam Minárik, Samuel Zamboy, JUDr. Vojtech Okrucký, Jozef Pobežal, Michal Šumichrast, Alexander Viselka, Štefan Chrmo a Štefan Babjak.

Autor pri spracovaní udalostí z priebehu frontu 2. svetovej vojny si dal toľko námahy, aby si preštudoval záznamy mestskej matriky, hlavnej tej časti, ktorá sa dotýkala strát na ľudských životoch s vylúčením padlých vojakov Sovietskej a Rumunskej armády a 69 umučených na trenčianskej Brezine. Počas vojny na následky zranení zomrelo 25 osôb civilného obyvateľstva z mesta Trenčín.

Záver

Touto cestou chcem poďakovať rodine **Juraja Pavlíka**, bývalého školského inšpektora a riaditeľa Základnej školy Trenčín, Ulica Dlhé Hony, že tento cenný materiál, náhodou objavený pri likvidácii jeho pozostalosti, neznehodnotili jeho odovzdaním do zberne druhotných surovín, ale že ho dali osobe k tomu povolanej, kronikárovi mesta Trenčín a tak umožnili zverejniť všetky skutočnosti tohto smutného obdobia.